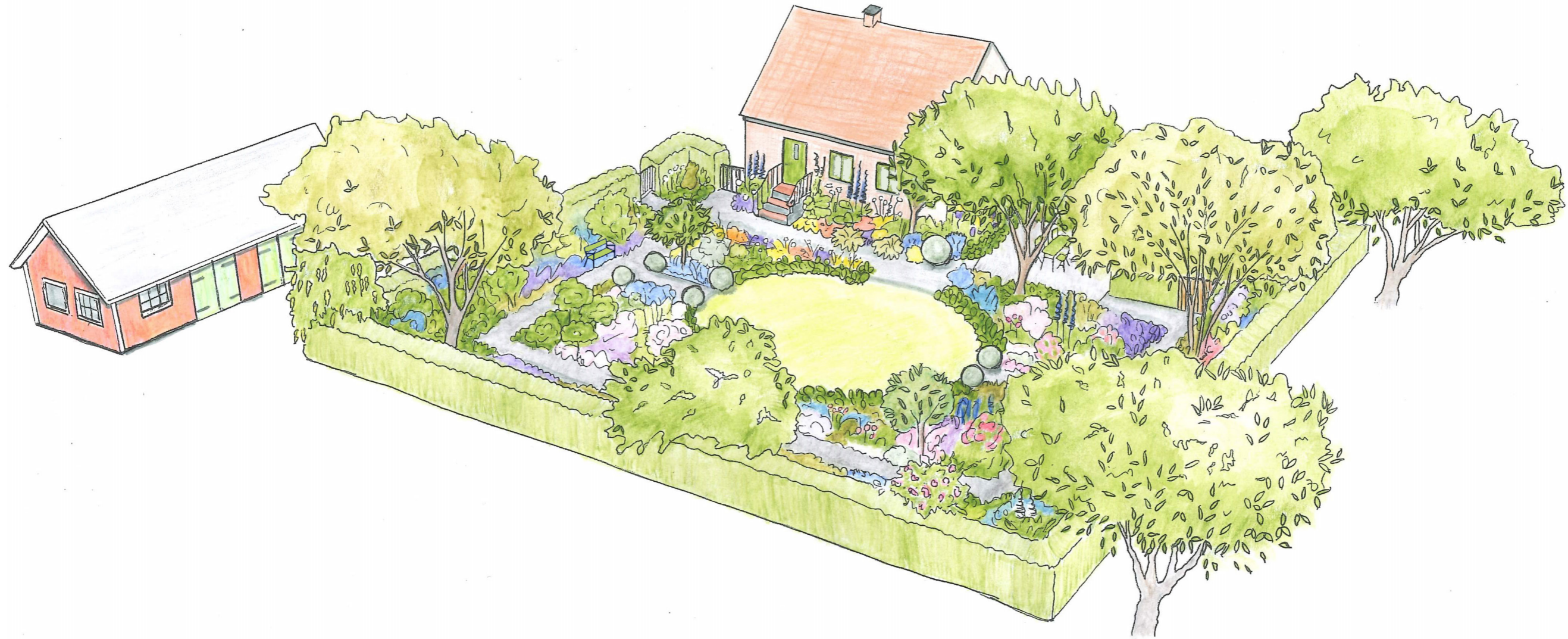

Trädgårdsmästarebostaden – Gestaltning av en visningsträdgård med växter från Nationella genbankens samlingar

The gardeners house - Design of a display garden with plants from the Swedish National Genebank for vegetatively propagated horticultural crops.

Författare Maria Claesson

Trädgårdsmästarbostaden - Gestaltning av en visningsträdgård med växter från Nationella genbankens samlingar

The gardeners house - Design of a display garden with plants from the Swedish National Genebank for vegetatively propagated horticultural crops.

Författare Maria Claesson

Handledare: Linnea Oskarsson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, Nationella genbanken, Programmet för odlad mångfald

Bitr handledare: Anne-Lii Lindahl, MARELD Landskapsarkitekter AB

Examinator: Karin Svensson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur, G2E - Trädgårdsingenjör: design – kandidatprogram

Kurskod: EX0847 (landskapsarkitektur)

Program: Trädgårdsingenjör: design - kandidatprogram

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2019

Omslagsbild: Maria Claesson

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Biologisk mångfald, Nationella genbanken, Programmet för odlad mångfald, Pom, Grönt kulturarv, kulturväxter, Rio-konventionen, gestaltning, visningsträdgård

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Jag vill rikta ett varmt tack till alla som bidragit med foton, information om allt från litteratur, specifik växtkunskap och kunskap om hur det sett ut kring trädgårdsmästarebostaden förr. Stort tack särskilt till Linnea Oskarsson som tagit sig tid att vara bollplank och besvara frågor om Nationella genbanken och växterna som samlats in via Programmet för odlad mångfald. Tack också Anne-Lii Lindahl för värdefulla synpunkter kring gestaltningsförslaget.

Tack även till övriga genbankskuratorer som bistått med specialistkunskap kring växterna och väglett mig genom växtmaterialet. Tack Rolf Wallin och Margit Christensson för att ni bistått med litteratur och information om Alnarps historia och gett tips om personer att prata med. Tack Eva-Lou Gustafsson för hjälp med jordanalysen och värdefull information kring jordförbättring. Slutligen tack Patrick Bellan för hjälp med bedömning av befintligt växtmaterial i trädgården.

Foton från arkivet i Alnarp används med tillstånd från arkivarie Anette Lenander. Foton från Byarums Bruk AB används med tillstånd från Susanne Stein på Byarums Bruk AB. Foton på växterna som använts i uppsatsen har hämtats från Programmet för odlad mångfalds hemsida.

Alnarp 2019-03-30

Maria Claesson

Sammanfattning

I Nationella genbanken bevaras äldre kulturväxter som samlats in inom ramen för Programmet för odlad mångfald (Pom).

Pom är ett resultat av Rio-konventionen som ledde fram till att Sveriges riksdag tog ett nationellt strategiskt beslut 1992 kring hur Sverige skall arbeta med biologisk mångfald och hur vi kan arbeta med att bevara och skydda hotade arter (Naturvårdsverket, 2006). Nationella genbanken har sitt säte i Alnarp i Skåne och personalen har sin arbetsplats i trädgårdsmästarbostaden som byggdes 1938 till trädgårdsmästaren på Statens trädgårdsförsök (Alnarpsarkivet, 1962). Idag finns inte någon plats i Alnarp där växtmaterialet i genbankens samlingar kan visas i ett trädgårdssammanhang. Syftet har därför varit att ta fram ett förslag på en gestaltning av en visningsträdgård för Nationella genbanken i Alnarp.

För att ta reda på vilka växter som personalen på Nationella genbanken skulle vilja visa i trädgården och vilka funktioner som efterfrågas har intervjuer genomförts med genbankens personal. För att få fram information om det finns något i trädgårdsmästarbostadens och trädgårdens historia som går att ta fasta på i en framtida gestaltning har efterforskningar skett dels i Alnarpsarkivet på Sveriges lantbruksuniversitet dels i Landsarkivet i Lund. I platsanalysen som genomförts har jorden i trädgården analyserats, trädgården har mätts upp och befintliga lignoser och deras vitalitet inventerats. Åtgärderna resulterade i en nulägesplan som varit ett av underlagen för gestaltningen. För att få inspiration till hur trädgårdsytan skulle kunna gestaltas, på ett sätt som knyter an till växtmaterialet, tiden då huset byggdes, till det geografiska läget och syftet med trädgården, har information sökts i trädgårdslitteraturen.

För att framhäva de färgrika kulturväxterna i Nationella genbankens samlingar har gestaltungsförslaget fått en stram utformning med inspiration från olika epoker inom trädgårdshistorien. Förslaget redovisas med en illustrationsplan och en axonometri, elevationer, en planteringsplan för träd, buskar och perenner, en kombinerad utrustningsplan och planteringsplan för prydnadslök och knölar, växtlista, en materialförteckning med tillhörande bilder samt vyer från 3D-gestaltning.

Gestaltungsförslaget, som är resultatet av arbetet, innebär att personalens önskemål om växter och funktioner haft stor betydelse för utformningen. Det innebär även att flera av de befintliga växterna bevarats för att ge trädgården karaktär och en uppvoxen känsla. Växterna som valts ut i genbankens samlingar har goda förutsättningar att trivas på platsen. En bedömning har skett utifrån dels en jordanalys dels utifrån övriga växtförutsättningar som ljus, konkurrens mm. Det innebär också att en bedömning skett kring trädgårdens tidigare användning samt att handikappanpassningar och säkerhetsanordningar beaktats.

En visningsträdgård skulle innebära att växterna i Nationella genbankens samlingar kan visas upp på ett mer lättillgängligt sätt, i ett sammanhang, på ett estetiskt sätt tillsammans med andra växter. Det skulle även ge besökarna en bättre bild av hur växterna skulle kunna användas än om de visas upp i genbanken där fokus ligger på bevarande snarare än det estetiska.

Abstract

Older cultural plants that has been gathered within the framework of the Program for cultivated diversity (Pom), are preserved in the Swedish National genebank for vegetatively propagated horticultural crops.

Pom is a result of the Rio-convention that in 1992 lead to the Swedish Riksdag taking a strategic decision. This strategic decision described how Sweden should work with biological diversity and how we can work to preserve and protect endangered species (Naturvårdsverket, 2006). The Swedish National genebank for vegetatively propagated horticultural crops, is based in Alnarp, Skåne. The staff have their office in the gardener's house, built 1938 to the gardener at Statens trädgårdsförsök (Alnarpsarkivet, 1962). There is no place in Alnarp today where the plants from the genebank's collection can be displayed in a garden context. The purpose has been to create a proposal for a design of a garden display on behalf of the Swedish National genebank for vegetatively propagated horticultural crops in Alnarp.

Interviews with the staff at the National genebank was conducted to understand what plants they would like displayed in the garden and what functions they require. Research have been made, partly in archives in Alnarp at Swedish university of agricultural sciences and partly in regional state archives in Lund, to see whether there is anything in the history of the garden or the gardener's house that could form a basis for a future garden display. Analysis of the location has been done where the soil was analyzed. The garden was measured, existing trees and shrubs and their vitality inventoried. These activities resulted in a current situation plan which have been one of the bases for the display. To get inspiration on how the garden area could be displayed, in a way that ties in to the plant material, at the time the house was built, to the geographical position and the purpose with the garden, information has been gathered in the garden literature.

To highlight the colorful cultural plants in the National genebank's collection, the display proposal has been given a formal design with inspiration from different eras within garden history. The proposal includes a presentation of an illustration, an axonometri, elevations, a detailed planting plan of trees, shrubs and perennials, a combined equipment plan and planting plan of bulbs, root tubers and corms, plant list, a list of materials with associated pictures and 3D images of views.

The design proposal which this work has resulted in, means that the wishes of the staff for plants and functions had a big impact on the design. This also means that several of the existing trees have been preserved to give the garden its character and a sense of maturity. The plants that have been chosen from the genebank's collection also have good possibilities to thrive on the location. An assessment was made based on soil analysis and partly also on other conditions such as light, competition with other plants etc. This also means that an assessment has been made of the previous use of the garden and of disability adaptations and safety devices.

A display garden would also mean that plants in the National genebank's collection can be displayed in a more accessible way, in a context and an aesthetic way together with other plants. This would give the visitors a better view of how the plants could be used than displayed in the genebank where the focus is on preservation rather than the aesthetic.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1.	Inledning	1	6.	Gestaltningförslaget	9
1.1.	Bakgrund	1	6.1.	Befintliga växter som behållits i gestaltningförslaget	9
1.2.	Syfte och frågeställning	1		Illustrationsplan samt elevationer A-A, B-B, C-C	10
				Planteringsplan	11
2.	Material och metod			Utrustningsplan samt planteringsplan prydnadslök och knölar	12
2.1.	Intervjuer	2		Materialförteckning samt bilder på föreslagna material	13
2.2.	Litteratur	2		Växtlistor sid 1-3	14-16
2.3.	Arkiv	2			
2.4.	Platsanalys och framtagande av nulägesplan	2-3	7.	Diskussion	17
2.5.	Avgränsningar och upplevda begränsningar	3	7.1.	Val av genbanksväxter i visningsträdgården	18
2.6.	Möjlighet att ta del av material i samlingarna	3	7.1.1.	Val av befintliga växter i visningsträdgården	18
			7.1.2.	Förberedelser	18
3.	Programmet för odlad mångfald (Pom) och Nationella genbanken	4	7.1.3.	Behovet av skyltning	19
3.1.	Växterna i genbankens samlingar	4	7.1.4.	Handikappanpassningar och säkerhetsanordningar	19
3.2.	Grönt kulturarv	5	7.2.	Inspiration	19
			7.2.1.	Arts- and Crafts-rörelsen, Gertrude Jekyll och växtmaterialets betydelse	19
4.	Trädgårdsmästarbostaden	6	7.2.2.	Formspråk, harmoni och kontrast	19-20
4.1.	Huset och trädgårdens historia	6-7	7.2.3.	Strikta former från äldre trädgårdsideal i Sverige	20
4.2.	Nulägesbeskrivning	8	7.2.4.	Funktionalismen och dess påverkan på de offentliga trädgårdarna och trädgårdsgestaltningen	
			7.2.5.	Platsanalysen och användandet av befintliga växter	20
5.	Resultat av intervjuer med personalen på Pom	9	7.3.	Fortsättning	20
				Referenslista samt icke publicerat material	21-22
				Bilaga 1. Genomgång av befintliga växter i trädgården.	23

1. Inledning

Debatten kring den globala uppvärmningen och hur detta påverkar klimatet på jorden berör och oroar. Arbetet med miljöfrågorna är angeläget och studier kring hur växter och djur påverkas av miljöförändringarna skrämmer och förstärker vår klimatångest. Växtligheten är förutsättningen för livet på jorden. Att tillvarata både odlade och vilda växter för framtidens mångfald är därmed en satsning på miljön och i förlängningen avgörande för människors överlevnad och välbefinnande.

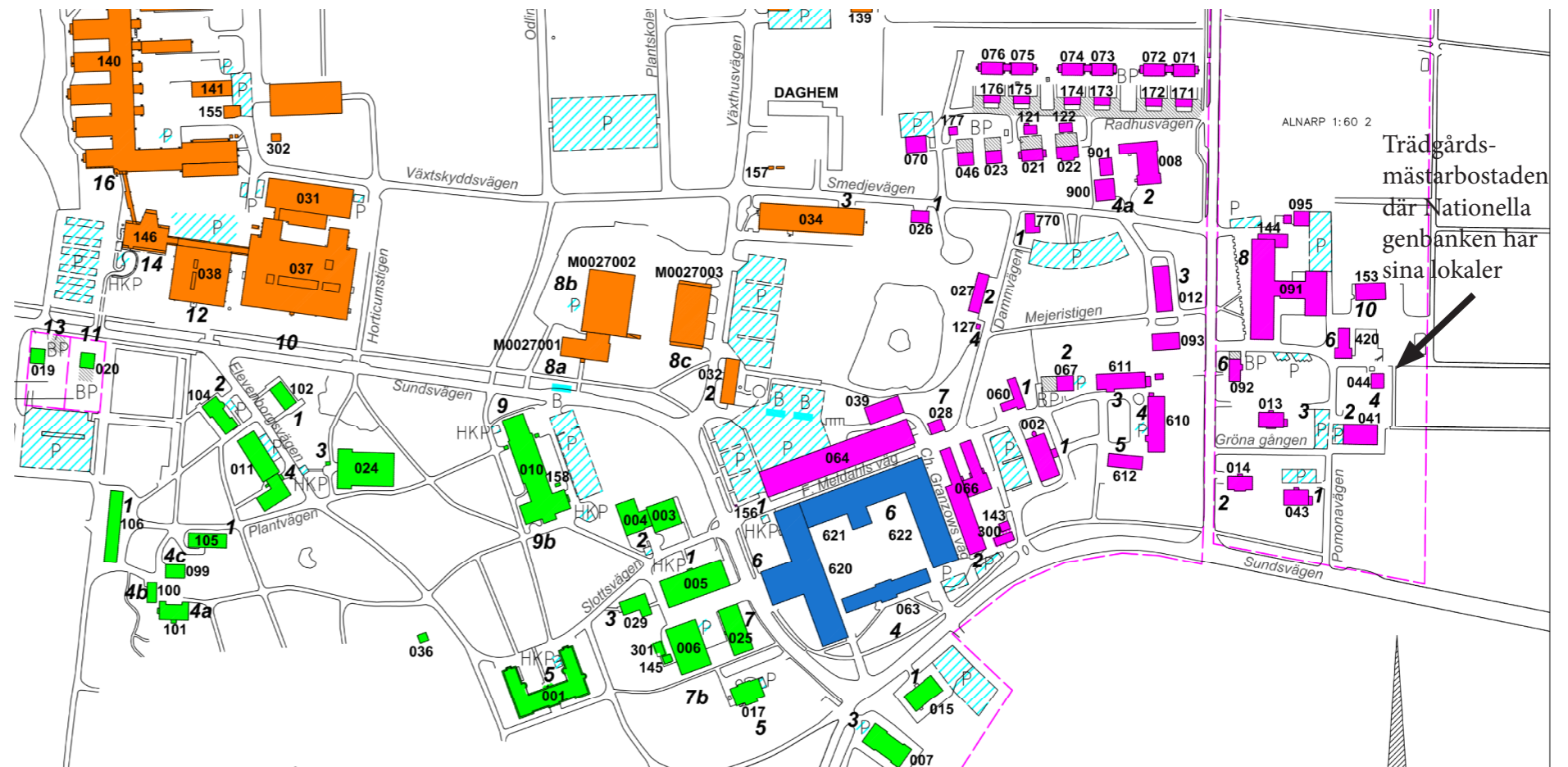
Sveriges arbete med bevara den biologiska mångfalden grundar sig på den internationella Rio-konventionen om biologisk mångfald från 1992. Sveriges riksdag antog 1993 en nationell strategi för hur Sverige skall arbeta med dessa frågor (Naturvårdsverket, 2006). Ett sätt att genomföra konventionen om biologisk mångfald var att skapa ett nationellt program för växtgenetiska resurser. Programmet fick namnet Programmet för odlad mångfald, Pom, och startade efter ett riksdagsbeslut år 2000.¹

Pom har inventerat och samlat in gamla odlingsvärda kulturväxter. Pom startade mellan 2002 och 2010 ett antal upprop och sedan starten har det skett inventeringar av frukt och bär, humle, köksväxter, lökväxter, perenner, kryddväxter, krukväxter, träd och buskar och rosor. Ett viktigt arbete i samband med inventeringarna, som skett i hela Sverige, har varit att dokumentera växternas historia. De växter som valts ut som särskilt odlingsvärda bevaras i Nationella genbankens samlingar. Där bevaras de i en fältgenbank, som levande växter, planterade sortvis i rader. Nationella genbanken är placerad vid institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning vid Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp (Oskarsson, 2016).

Nationella genbanken har sitt säte i östra delen av de vackra omgivningar vid Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp. Det är även där den dagliga verksamheten bedrivs (Figur 1). Där disponerar de ansvariga för genbanken en före detta trädgårdsmästarebostad med tillhörande trädgård. Trädgårdsmästarebostaden byggdes 1938 som bostad för trädgårdsmästaren vid Statens trädgårdsförsök (Figur 2), (Alnarpsarkivet, 1962).

I genbanken tar de anställda emot besökare av olika slag och visar och berättar om genbanken. Där står växterna planterade, dels växtslagsvis, dels sortvis skilda från varandra. För att hålla sorterna sortäkta klipps överblommad blomning bort och ibland tillåts sorterna inte ens gå i blom. Det finns idag inte någon plats i Alnarp där materialet kan visas vid ett kortare spontanbesök och inte heller kan det visas i en trädgårdskontext där växterna satts samman ur ett estetiskt perspektiv.²

För att kunskapen om satsningen skall nå ut till besökarna och få ett så stort genomslag om sorterna som möjligt är det viktigt att kunna visa växterna som uppvuxna plantor med den karaktär de då har. Det är även viktigt att kunna visa exempel på odlad mångfald bland genbankens växter. Att kunna visa växterna i en visningsträdgård skulle vara ett värdefullt

Figur 1. Områdeskarta över Alnarp. (Akademiska hus, 2014)
Med tillstånd från Akademiska hus, Lina von Bart.
Bild beskuren av Maria Claesson.

komplement till visning i klonarkiv och ute i genbanken.

1.1. Bakgrund

Vid en föreläsning under mitt första studieår på studieprogrammet Trädgårdsingegör - design 2016 lärde jag känna genbankskuratorerna Linnea Oskarsson och Karin Persson som var där och berättade om Pom's verksamhet. Eftersom jag under många år haft ett stort intresse av just kulturväxter tog jag tillfället i akt att ställa lite kompletterande frågor kring verksamheten när det blev paus. Under samtalet framkom att de gärna ville ha ett förslag på en visningsträdgård för att eventuellt kunna genomföra det i framtiden. Redan när personalen på Nationella genbanken flyttade in i den före detta trädgårdsmästarebostaden 2016 väcktes drömmen om en visningsträdgård. Vår kontakt mynnade ut i ett samarbete där jag i mitt kandidatarbete fick i uppdrag att ta fram ett förslag på en sådan visningsträdgård.

Tankar kring hur ytan i trädgården bäst skulle kunna användas, vilka växter som skulle passa och hur en sådan gestaltning skulle kunna utformas ingick i uppsatsarbetet. Under min studietid har vi haft en löpande kontakt där jag fått träffa alla som jobbar i verksamheten och blivit introducerad till verksamheten, växtmaterialet och fått möjlighet att presentera mig själv för dem.

1.2. Syfte och frågeställning

Syftet med arbetet är att ta fram ett förslag på en gestaltning av en visningsträdgård för Nationella genbanken.

Utifrån trädgårdens historia, Nationella genbankens verksamhet och platsens odlingsförutsättningar är frågeställningen i uppsatsen: Hur skulle en visningsträdgård med ett urval från Nationella genbankens växtsamling kunna utformas?

Figur 2. Trädgårdsmästarebostaden och trädgården 2019-02-22.
Foto: Maria Claesson

1 Samtal med Linnea Oskarsson 2019-03-04

2 Samtal med Linnea Oskarsson 2019-03-04

Figur 3. Kartan visar Alnarps läge i landskapet (Alnarsarkivet, 1970).

Bild beskuren av Maria Claesson

2. Material och metod

I mitt arbete har jag använt mig av flera olika metoder för att undersöka trädgårdsmästarbostadens trädgårds historia, undersöka vilka av de befintliga växterna i trädgården som bör bevaras samt hämta inspiration till en visningsträdgård.

2.1. Intervjuer

För att ta reda på vilka växter som personalen på Nationella genbanken skulle vilja visa i trädgården och vilka funktioner som efterfrågas genomfördes kvalitativa intervjuer med respektive växtgruppsansvarig på Nationella genbanken. Frågorna har varit direkt kopplade till framtagandet av ett förslag till en visningsträdgård och svaren har varit en viktig del i de ställningstaganden som gjorts vid valet av växter och praktisk utformning. Urvalet från växtmaterial gjordes utifrån vilka växter som bedömdes kunna trivas och utvecklas på ett bra sätt på platsen.

De frågor som de fem genbanksuratorerna har fått var:

- Hur ser du på behovet av en visningsträdgård?
- Vilka funktioner tycker du är viktiga att ha med i trädgården?
- Vilka befintliga växter i trädgården tycker du är viktiga att bevara?
- Vilka växter ur ditt ansvarsområde tycker du skulle passa att ha med?
- Finns det några växter ur ditt ansvarsområde som du inte tycker är lämpliga att ha med?
- Finns det något annat som du tycker är viktigt att tänka på vid en utformning av ett förslag till en visningsträdgård?

Alla genbanksuratorer har fått samma frågor. Intervjuerna har varit informella och utrymme har lämnats för stickspår och följdfrågor. Frågeställningarna har skickats ut i förväg och fyra av intervjuerna har genomförts vid personliga möten och en intervju har genomförts per telefon. Vid intervjuerna och under arbetets gång har ett resonemang förts utifrån vilka befintliga växter som bedömts värda att spara utifrån dels ett allmänt perspektiv och dels utifrån frågan om några av de befintliga växterna ingår i Nationella genbankens samlingar.

2.2. Litteratur

Inspiration till trädgårdsytans gestaltning har sökts i litteraturen. Aspekter som färg, form och integration av funktioner har beaktats. Jämförelser av olika tidsepokers sätt att tillämpa växtkomposition i förhållande till trädgårdens struktur har varit ett stöd vid gestaltningen likväl som olika teorier kring angreppssätt när en trädgård skall skapas eller förnyas.

Inspiration har framförallt hämtats från Arts- and Crafts-rörelsen, Gertrude Jekyll, funktionalismen och utformning av skånska allmogeträdgårdar samt egnahemsträdgårdar.

Exempel på litteratur som använts:

Avsnittet om Arts- and Crafts-rörelsens trädgårdar i England (Blennow, 1995) i *Europas trädgårdar* har varit en inspirationskälla liksom Kjell Lundquist text om Bondens trädgård - en funktion av många nyttiga och några sköna växter (Lundquist, 1994). Andra källor som givit värdefull information om övergången från Arts- and Crafts-rörelsens ideal till funktionalismens trädgårdar har varit första avdelningen Trädgårdens utveckling till modern tid i boken *Trädgårdskonst. 2, Den moderna trädgårdens och parkens form* (Lundberg, 1948) och kapitlet om Per Friberg i *Svensk trädgårdskonst - under fyrahundra år* (Stephensen, 2000).

För att få inspiration till hur gestaltning med ett färgrikt blommande växtmaterial kan ske har inspiration hämtats från *The Gardens of Gertrude Jekyll* (Bisgrove, 1992) och från *Gertrude Jekyll's Colour Schemes for the Flower Garden* (Jekyll, 1995). För att hitta information om hur skånska trädgårdar under 1930-talet var utformade gav boken *De skånska trädgårdarna och deras historia* (Hansson, 1997) en bra beskrivning och för att hitta information om egnahemsträdgårdarnas växtmaterial och utformning har *Villaträdgårdens historia - Ett 150 årigt perspektiv* (Wilke, 2006) varit en värdefull källa.

2.3. Arkiv

Att ta reda på hur det sett ut i trädgården historiskt har ingått i uppdraget från Pom. För att förstå hur det sett ut på platsen historiskt har efterforskningar kring husets och trädgårdens historia gjorts genom att ta del av material i Alnarsarkivet på Sveriges lantbruksuniversitet och i Landsarkivet i Lund. För att få reda på hur det såg ut närmast efter att trädgårdsmästarbostaden byggdes 1938 har fokus legat på information i arkivmaterial från Alnarsarkivet samt Landsarkivet i Lund där verksamhetsberättelser, foton samt skrifter om den verksamhet som bedrivits på och kring Statens försöksanstalt givit en historisk bild av hur trädgården använts tidigare och varför huset byggdes.

Utöver arkivstudierna har samtal skett med personer som antingen bott i trädgårdsmästarbostaden eller besökt trädgården under perioden 1954-1988. Syftet var att få svar på om det fanns någon utformning historiskt i trädgården att ta fasta på i en ny utformning. Detta var även ett sätt att utforska om det finns några växter i trädgården idag som är värda att bevara.

2.4. Platsanalys och framtagande av nulägesplan

För att kunna rita in växtmaterial och funktioner på rätt plats har en uppmätning av trädgårdens yta skett. Ytan är beräknad utifrån förutsättningen att de omgivande avenbokshäckarnas yttermått är den yttre gränsen för trädgårdens yta.

För att förstå platsens atmosfär, karaktär och skala, hur sluten eller öppen trädgården är, och om det finns någon utsikt eller vacker vy runt omkring trädgården som är värd att beakta har en platsanalys genomförts. Platsanalysen har även legat till grund för bedömningen om platsens fysiska förutsättningar, där ljusförhållanden, jordart och pH-värde analyserats.

En jordanalys genomfördes 2019-01-30. Den baserades på tre prov som togs med en sk jordprovskäpp. Käppen stacks ned ca 15 cm varpå jorden från det översta jordlagret, ca 5 cm ej togs med till analys. Jorden lades i separata plastpåsar som märktes upp. Utifrån proverna gjordes därefter en bedömning av jordart, pH-värde och behov av eventuell jordförbättring. Analysen gjordes av Eva-Lou Gustafsson, universitetsadjunkt vid Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning. Proverna togs av mig, Maria Claesson. Platserna där jordproverna togs var:

1. Området på husets södra sida, mellan trädgårdsmästarbostaden och den stora kastanjen
2. Mitt på gräsmattan, rakt ut från husets sydvästra gavel
3. I trädgårdens nordvästra hörn precis där den liggande syrenens krona tar slut

(Figur 15, sid 8)

I arbetet med platsanalysen har ambitionen även varit att ta reda på vilka växter som växer på platsen idag och där har den digitala plattformen ”Treemap” kunnat ge svar på en del, men inte allt. Därför tog jag hjälp universitetsadjunkt Patrick Bellan, som vid en gemensam genomgång i trädgården kunde ge kompletterande information om vilka lignoser som finns i trädgården.

I samband med denna genomgång har även de befintliga växternas vitalitet observerats tillsammans med Bellan. Parallellt med platsanalysen har en nulägesplan utformats där hus, de befintliga växterna och hårda material mätts ut och ritats in på respektive plats.

2.5. Avgränsningar och begränsningar

När det gäller urvalet av växter har det funnits begränsningar i antal växtsorter att välja på. Utgångspunkten var att basera utformningen på växter som finns i Nationella genbankens samlingar och har ett publicerat sortnamn. Ofta har de växter som spårats upp vid Poms inventeringar och insamlingar inte gått att identifiera till en känd sort. Många gånger har växterna gått i arv och sortnamnet som växten en gång haft har glömts bort. Namnen har försvunnit med åren och i vissa fall har växterna fått lokala namn. Nu pågår arbetet med att beskriva sorterna och sätta nya sortnamn på de växter som inte kunnat identifieras, men urvalet av namnsatta perenner, rosor, lökar, knölar samt krukväxter är fortfarande begränsat.³

Vid genomgång av lökväxter och vissa av fruktträden och bärbuskarna framkom att flera av dem ännu inte har publicerade sortnamn.⁴ För att den delen av växtmaterialet ändå skulle kunna bli representerade i visnings-trädgården har det i arbetet gjorts avsteg från principen att bara använda växter med sortnamn. Växter som är på väg att få publicerade sortnamn, men som ännu bara har ett arbetsnamn har också tagits med. I växtförteckningen presenteras dessa med arbetsnamn inom dubbla citationstecken till skillnad från de med publicerade sortnamn där sortnamnet presenteras med enkla citationstecken.

Under arbetet med växtkompositionen kom tankar upp på flera olika växter som ej var tillgängliga i Nationella genbankens samlingar. Växter som exempelvis stjärnflocka, nävor och funkior hade passat väl in och hade varit ett naturligt komplement om de funnits representerade i samlingarna.

Då urvalet av växter till visningsträdgården varit begränsat till de växter som finns i Nationella genbanken har det inte kunnat tas med så några lignoser med ex höst- och vinterfärgning i form av vackra stammar, vackra höstfärger eller vintergröna lignoser.

I uppdraget med att ta fram ett förslag på en visningsträdgård till Nationella genbanken har det inte ingått att ta fram någon skötselplan för anläggningen i någon fas. Ej heller har det ingått att arbeta efter någon budget eller ta ställning till några ekonomiska aspekter.

³ Samtal med Linnea Oskarsson 2019-02-28

⁴ Samtal med Inger Hjalmarsson 2019-01-25

2.6. Möjlighet att ta del av material i samlingarna

De sorter som lanserats inom varumärket Grönt kulturarv och mandat-sorterna för frukt- och bär är offentliga och finns att läsa om på Poms hemsida. Beträffande möjligheten att ta del av övriga växter i Nationella genbankens samlingar har arbetet begränsats till den information som erhållits från genbanksuratorerna muntligen.

3. Pom och Nationella genbanken

Nationella genbanken för vegetativt förökade trädgårdsväxter invigdes 2016 och kom till som en följd av den s.k. Rio-konventionen.⁵ I en rapport från Naturvårdsverket från 2006 kan man läsa:

Konventionen om biologisk mångfald (Convention on Biological Diversity - CBD) är ett resultat från FN-toppmötet om miljö och hållbar utveckling i Rio de Janeiro i Brasilien 1992.

På FN-toppmötet slogs fast att länder solidariskt skall samarbeta för att säkra variationsrikedomen hos livet på jorden. Sveriges riksdag antog 1993 en ny nationell strategi för svenskt arbete med biologisk mångfald. CBD's artiklar ger övergripande riktlinjer om hur länderna skall arbeta med biologisk mångfald. I artikel 9 regleras hur arbetet med att bevara och skydda utsatta arter skall bedrivas, det kallas situbevarade, och åtgärderna riktas framförallt mot tamdjur och odlade växter (Naturvårdsverket, 2006).

Nationella genbanken är resultatet av flera års arbete med inventeringar av äldre sorter av vegetativt förökade trädgårdsväxter inom Programmet för odlad mångfald, Pom. Pom startades 2000 och från starten och fram till 2011 har det varit åtta olika upprop där Pom med hjälp av allmänheten och särskilt utbildade inventerare spårade upp tusentals växter.

Växterna skulle ha odlats i Sverige före 1940, 1950 eller 1960 - kravet varierade beroende på växtslag. De intressantaste samlades in, provodlades och efter flera års utvärdering har nu drygt 2200 sorter av frukt, bär, rosor, perenner, krukväxter, lökar och knölar, träd och buskar och perenna köksväxter valts ut för att bevaras i genbanken.

(Oskarsson, 2016, s 1).

Nationella genbanken finansieras av Näringsdepartementet via Jordbruksverket och består av tre delar; genbanken i Alnarp, lokala klonarkiv och skyddad odling av bär. I genbanken i Alnarp bevaras sorterna, i form av levande plantor, samlade på en plats (ibid.).

Klonarkiven är lokala och spridda över Sverige. Det kan vara trädgårdsskolor, friluftsmuseer och botaniska trädgårdar. Klonarkiven har till uppgift att visa upp och berätta om sorterna som samlats in i regionen. Växterna i klonarkiven är även säkerhetskopior till de växtindivider som finns bevarade i Alnarp (ibid.).

Förutom att bevara växterna har genbanken även uppdraget att bevara historien som hör ihop med växterna. Syftet med växterna i genbanken är att använda dem för "forskning, växtförädling, undervisning och förökning i plantskolor", men även att använda dem i "kulturhistoriska miljöer, på friluftsmuseer, i trädgårdshistoriska projekt" och liknande (Oskarsson, 2016, sid 1).

3.1. Växterna i genbankens samlingar

Växterna i genbanken har samlats in, beskrivits och jämförts med kända sorter. De som bedömts som mest värdefulla bevaras för framtiden i genbanken. Växterna kommer från hela Sverige och kan ha växt vid slott och herrgårdar, vid stads- och järnvägsparkar eller vid gamla torp och ödeträdgårdar. Ett krav är att växterna i genbanken har en historia och att de odlats i minst 50 år. Många av växterna har en betydligt äldre historia som exempelvis humlesorter som har samlats in på platser där de vuxit sedan 1600- eller 1700-talet. Många av växterna har gått i arv i familjer och historien runt dem har följt med från generation till generation. Historien kan ge ledtrådar till varifrån växten kommer, när den planterades och av vem. Historien och kunskapen kring växterna tecknas ned då den, tillsammans med data om växten bevaras för framtiden i Nationella genbanken (Oskarsson, 2016).

I genbanken i Alnarp har drygt 350 sorter av traditionellt odlade frukter och bär planterats. Där dominerar äpple och så långt som det varit möjligt har ympris till genbanksträden tagits från sorternas ursprungsträd (POM: Programmet för odlad mångfald, 2016). Där bevaras även sorter som tagits fram vid Statens trädgårdsförsök växtförädling i Alnarp såsom exempelvis ploommonet 'Opal' (Alnarsarkivet, 1963). I bärsortimentet bevaras lokala sorter med namn som 'Finnskogens druva', 'Janslunda' och 'Öjebyn', men även ett brett spektra av jordgubbar, smultron och hallon (POM, 2016).

Perennerna samlades in mellan åren 2003 och 2010 under Perennuppropet, som var en landsomfattande inventering av prydnadsperenner odlade i Sverige före 1940. I genbanken bevaras drygt 450 perenner. De går att spåra till före 1940 och kommer från alla Sveriges landskap. I genbanken finns perenner från fler än 70 olika släkten och pioner, flox, iris, astrar och vivor är de perenner som det finns flest av (POM, 2016).

Totalt 280 sorter av lökar och knölar från 44 olika arter finns bevarade i genbanken. De lökar som det finns flest av är narcisser, tulpaner, dahlior och liljor. De flesta sorterna kommer från de södra delarna av Sverige då det var därifrån de flesta tipsen kom in under Lök- och knöluppropet (ibid.).

Även krukväxter finns med i genbanken och krukväxtuppropet var det sista av Pom's åtta upprop. Kriteriet för krukväxterna var att de skulle gå att spåra tillbaka till före 1960. Närmare 1200 tips kom in och av dem kommer ca 220 krukväxter att sparas i genbanken för framtiden. Den största gruppen är pelargoner och närmast därefter olika typer av bladkaktusar (ibid.).

Genbanken innehåller även drygt 320 rosor. Den största gruppen är engångsblommade gammaldags buskrosor, men det finns även ett fåtal återblommade buskrosor, klätterrosor och rabattrosor finns i samlingen. Ett fint exempel på en engångsblommade buskros är 'Valdemarsvik' E (Figur 4), (ibid.).

Figur 4. *Rosa spinosissima* (Plena-Gruppen) 'Valdemarsvik' E är ett utmärkt exempel på engångsblommade rosor med en enastående förmåga att trivas väl under svåra odlingsförhållanden i de kallaste svenska trädgårdarna och även utan skötsel (POM, 2016). E står för att det är en E-planta som är en kvalitetsmärkning för svenskodlade växter som är friska, pålitliga och odlingsvärda. 'Valdemarsvik' är en av totalt 7 rosor som fått E-plant märkning och är utvald som den vackraste och mest odlingsvärda vita pimpinellrosen på marknaden (E-planta, 2018). Foto: Pom. Bild beskuren av Maria Claesson.

När det gäller vegetativt förökade köksväxter har Pom genom Sparrisuppropet mellan åren 2007 och 2011 genomfört en landsomfattande inventering. Närmare 200 växter har valts ut och planterats i genbanken. Humle och potatislök är de växter som det hittats mest av och som är mest utvärderade och bäst beskrivna. Många humlekloner har hittats, som odlingsrelikter ute i hagar och ruderatmarker, med hjälp av kartor från 1600-talets första hälft. Idag bevaras de i genbanken (Figur 6) och flera av dessa kloner säljs idag under varumärket Grönt kulturarv. Andra arter har genom generationer odlats och skötts i trädgårdar. Exempel på detta är 'Wäsbysparris' som växt på samma plats sedan 1889 (POM, 2016).

I samlingen av träd finns flera exempel på mindre och lättplacerade trädslag som hagtorn, prydnadskörsbär och prydnadsaplar, exempelvis *Malus* 'Rosea Bonde' (Figur 5, sid 5.). Insamlingen är till största delen gjord från olika parker, regementen och kyrkogårdar. Busksamlingen består till största delen av olika sorters syrener och schersminer. De är ofta långlivade och hårdiga. Syrenerna utgör den största gruppen. Den äldsta dokumenterade syrenen är från före mitten av 1800-talet. Inom växtslaget finns även deutziar, spireor och en del exotiska växter (ibid.).

Figur 5. Prydnadsapel, *Malus* 'Rosea Bonde'. (POM, 2016) Foto: Pom

3.2. Grönt kulturarv

Grönt kulturarv är ett varumärke som Sveriges lantbruksuniversitet tagit fram tillsammans med Elitplantstationen, LRF Trädgård och Sveplant E-grupp. I handeln lanseras och saluförs växtmaterial som samlats in genom Pom under varumärket Grönt kulturarv (Oskarsson, 2016).

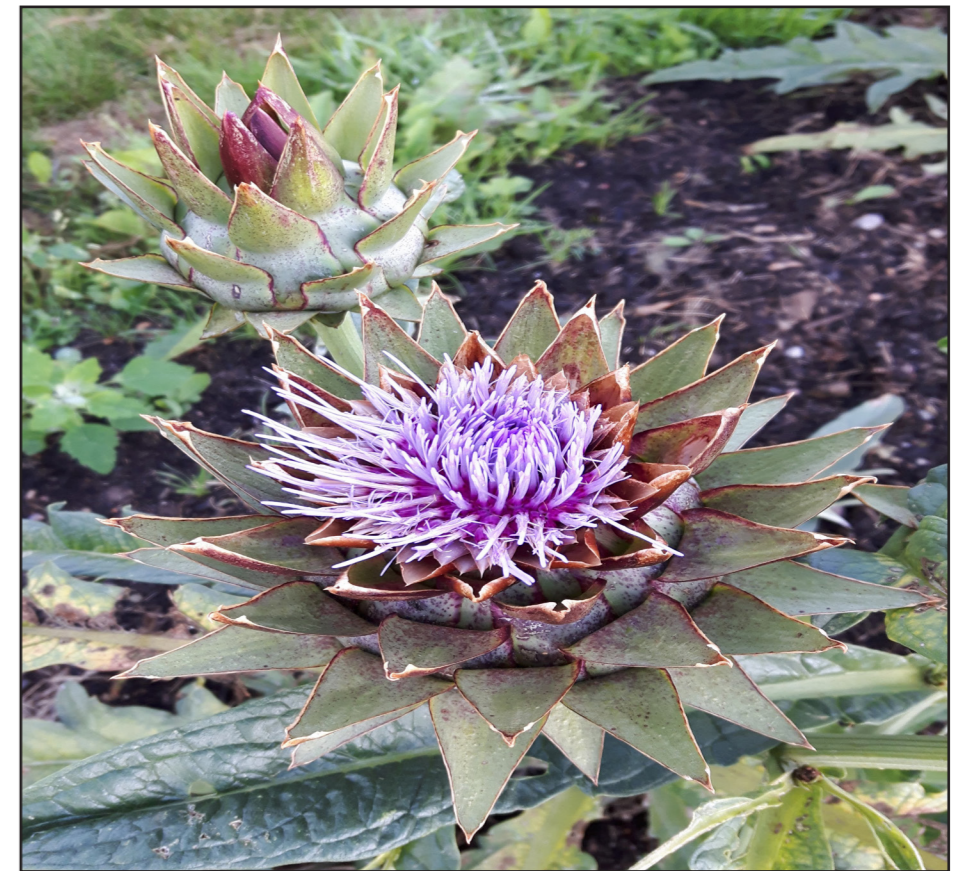
För att växter skall få lanseras under varumärket Grönt kulturarv skall de vara insamlade enligt Pom's insamlingskriterier. Det skall vara arter och sorter odlade i Sverige före en viss tidpunkt, vilket skiljer sig beroende på växtslag. De skall ha en väl dokumenterad historia eller vara sorter som tagits fram i Sverige, alternativt spontant uppkomna sorter som bedöms som odlingsvärda, oavsett ålder. Vegetativt förökade växter som saluförs under Grönt kulturarv skall finnas bevarade i Nationella genbankens samlingar (POM, 2016).

De första Grönt kulturarvs-växterna kom ut i handeln våren 2013. Idag består sortimentet av ett 80-tal sorter. Med köpet får köparen även historien bakom växten, var den anträffats, av vem och hur den hittat sin väg till Pom och Grönt kulturarv. Idag finns idag ett 15-tal perenner, 11 rosor, 1 prydnadslök, 1 träd, 4 krukväxter, 8 köksväxter och 49 fruktträd som saluförs under Grönt kulturarv (Programmet för odlad mångfald, 2018).

En av de första växterna som lanserades var kronärtskockan 'Herrgårds' (Figur 7) som skiljer sig markant från moderna sorter genom att den blir högre och starkare förgrenad samt får fler men mindre blommor (ibid.).

Figur 6. Humle, *Humulus lupulus* 'Hulla Norrgård' Foto: Pom

Figur 7. Kronärtskocka, *Cynara cardunculus* (Scolymus-Gruppen) 'Herrgårds'. Foto: Pom
Bilden beskuren av Maria Claesson.

Figur 8. Brittsommaraster, *Aster amellus* 'Axel Tallner' är insamlad från Hurva i Skåne och har fått sitt namn från en handelsträdgårdsägare som ritade och anlade en trädgård på orten omkring 1940 (Programmet för odlad mångfald, 2018). Foto: Pom
Bilden beskuren av Maria Claesson

Figur 9. Statens trädgårdsförsöks huvudbyggnad vid Alnarp med professorsvillorna (u.å.) (Alnarparkivet, 1963). Foto okänd. Bild redigerad av Maria Claesson

4. Trädgårdsmästarbostaden

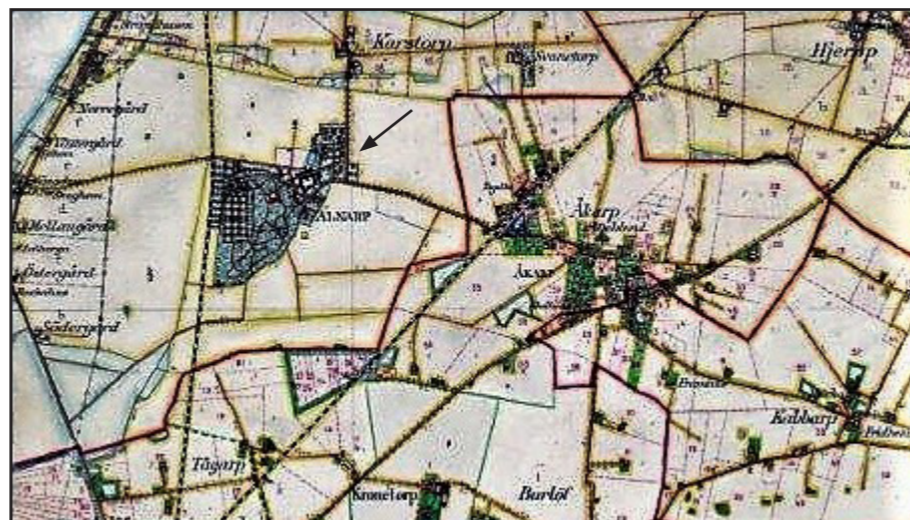
Huset, som går under benämningen trädgårdsmästarbostaden, är beläget på Pomonavägen 4 i Alnarp. Huset är byggt 1938 och består av två våningar och källare. Den totala ytan är 101 kvm (Alnarparkivet, 1962).

Huset byggdes som bostad till fruktträdgårdsmästaren som arbetade på Statens trädgårdsförsök och byggdes samtidigt som den intilliggande institutionsbyggnaden där Statens trädgårdsförsöks verksamhet bedrevs (Landsarkivet i Lund, 1937-1938). På ett foto i skriften *1938-1963 Statens trädgårdsförsök 25 år* syns institutionsbyggnaden och trädgårdsmästarbostaden intill försöksfälten i den övre delen av fotot (Figur 9) (Alnarparkivet, 1963). Idag benämns institutionsbyggnaden 'Apelgården'.⁶

Statens trädgårdsförsöks verksamhet startade 1 januari 1938 (Landsarkivet i Lund, 1937-1938), efter ett beslut i 1936 års riksdag (Landsarkivet i Lund, 1935-1936). Verksamheten förlades i Alnarp i Skåne och delades in i två fackavdelningarna, dels frukt- och bär dels köksväxter. I slutet på 40-talet inrättades även en avdelning för prydnadsväxter (Alnarparkivet, 1944).

Syftet med verksamheten vid Statens trädgårdsförsöks huvudanstalt i Alnarp var att bedriva vetenskaplig forskning kring kemiska, cytologiska, blombiologiska och genetiska undersökningar av olika slag. Den praktiska försöksverksamheten med frukt- och bär handlade om undersökningar av sorter och grundstammar, gödsling, beskärning, besprutning och blombiologiska problem. Sort och grundstamsförsök med plommon påbörjades tidigt vid Alnarp. Därutöver gjordes en del växtförädlingsarbeten och undersökningar kring kvalitetsfrågor och lagring av frukt (Alnarparkivet, 1944). I en redogörelse för försök av 20 olika sorter som planterades 1946 befanns bland annat 'Opal' och 'Viktoria' ha det största odlingsvärdet (Alnarparkivet, 1963).

6 Samtal med Linnea Oskarsson 2019-02-12

Figur 10. Karta Alnarp 1915. (Alnarparkivet, 1915)
Bild redigerad av Maria Claesson

4.1. Huset och trädgårdens historia

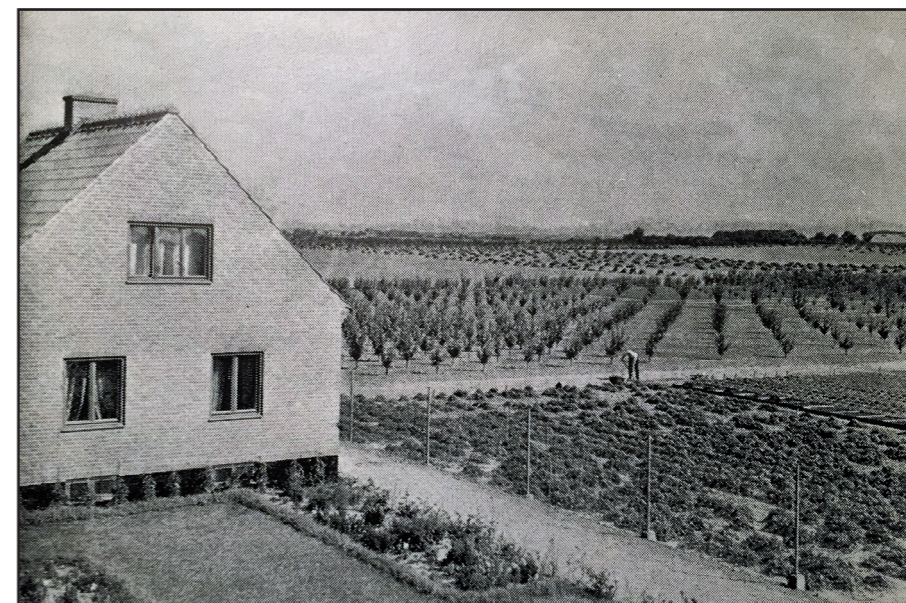
Huset byggdes 1938 (Alnarparkivet, 1962). På en karta över Alnarp från 1915 (Figur 10) kan man se att det var obebyggt åkermark på platsen där trädgårdsmästarbostaden och Apelgården ligger idag (Alnarparkivet, 1915). De första som flyttade in i huset var fruktträdgårdsmästare Carl Albin Klang (1902-1972) med sin familj (Alnarparkivet, 1954). I personförteckningen i boken *Vårt Alnarp* framgår att Klang var fruktträdgårdsmästare. (Lindahl & Christensson, 1996). Familjen Klang bodde i huset från att det byggdes och åtminstone fram till mitten på 1950-talet. Sven-Erik Lindblad, pensionerad trädgårdsmästare, kände väl till Klang då han själv arbetade många år i Alnarpsparken. Han minns att Klang och hans fru tragiskt gick bort i en flygolycka 1972 på väg hem från en resa till Sri Lanka.⁷

På ett foto från 1939, när huset var nybyggt, syns något som ser ut som en kortklippt gräsmatta med låga infattningshäckar. Det ser ut att växa något längs husets grund och på var sida om gräsmattan ser det ut att vara någon form av plantering och möjligtvis en nyplanterad häck i gränsen i öster, mot försöksfälten (Figur 11). Detta tyder på att trädgården anlades i samband med att familjen Klang flyttade in. Från sommaren 1951 eller 1952 finns en bild där fem gossar i olika åldrar står uppradade i Klangs trädgård. De ser ut att stå framför husets södergavel, men det skulle även kunna vara på husets västra sida. På husväggen syns något som skulle kunna vara vindruvor som är spaljerade längs väggen (Figur 12, sid 7).

Några år senare, 1954-55, gick Rolf Wallin i lära hos Carl Klang. Wallin växte upp i Alnarp och bor kvar än idag. Wallin har berättat att när han gick i lära hos Klang fick han följa med hem till Klang på rasterna och äta smörgås som Klangs fru hade gjort iordning. Rolf Wallins minnesbild av trädgården var att där var en gräsmatta, lite buskar och träd. Han har ingen minnesbild av att där fanns några prydnadsväxter, men han minns att det växte något på söderväggen.⁸

7 Samtal med Sven-Erik Lindblad 2019-03-07

8 Samtal med Rolf Wallin 2019-01-22

Figur 11. Vy över försöksfälten, 1939 (Alnarparkivet, 1954).
Foto: okänd. Bild redigerad av Maria Claesson

1958 flyttade familjen Sahlström in i huset. Henry Sahlström var hortonom och arbetade som lärare på Alnarp. Trädgårdsmästarbostaden användes som tjänstebostad och familjen Sahlström bodde i huset i ca 30 år, efter att familjen Klang hade flyttat därifrån. Enligt fru Ebba Sahlström, bodde de i huset under åren 1958-1988. Ebba berättade att de, förutom befintliga buskar och träd, även hade ett grönsaksland på husets södra sida där de odlade framförallt potatis, lök och morötter. Vid ett uppföljande telefonsamtal berättade Ebba att hon även kom ihåg att de hade vindruvor som växte på söderväggen.⁹

I Alnarparkivet finns en sammanställning med fotografier över Alnarps byggnader 1967. Där finns två fotografier på trädgårdsmästarbostaden. Fotografierna ser ut att vara tagna vid olika årstider. På bilden tagen från väster syns något som skulle kunna vara syrener växa vid husets sydvästra och nordvästra husknut. Mellan fönstren syns en kraftigväxande klätterväxt. Den når ända upp till husets hängränna. En häck som skulle kunna vara en avenbokhäck syns längs trädgårdsmästarvillans östra gräns och längs trädgårdens norra gräns syns någon form av buskage. Markmaterialet förefaller vara gräs (Figur 13, sid 7).

På bilden som är tagen mot husets södra gavel ser det ut att vara höst eller vår då träden är avlödade. Längs husväggen växer något som skulle kunna vara någon form av fruktträd alternativt kraftiga rabattrosor. Det ser ut att vara uppbindningsanordningar längs hela husväggen. Häcken längs trädgårdens östra gräns liknar avenbok och grenar från ett träd med kraftiga grenar till höger i bild skulle kunna vara hästkastanj. Ett pelarformat träd växer i linje med husets sydvästra knut. Det skulle kunna vara pelarpoppel eller det pelarformade bergkörbäret 'Amanogawa'. Till vänster i bild syns grenar som skulle kunna vara från ett äppelträd. Även på denna bild kan man se att marken är gräsbevuxen (Figur 14, sid 7).

9 Samtal med Ebba Sahlström 2019-01-22 och 2019-01-24

Figur 12. På besök i trädgårdsmästarbostaden sommaren 1951 eller 1952.
Foto: Privat.

Under 1990-talet, sedan familjen Sahlström flyttat, användes huset under ett par år för ett projekt, som var ett samarbete mellan institutionen för trädgårdsvetenskap och arbetsförmedlingen. I projektet introducerades invandrare från framförallt forna Jugoslavien till trädgårdsarbete.¹⁰

Under åren 2001 till 2008 satt Patrik Grahn, professor vid institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi (AEM), tillsammans med ett antal doktorander i trädgårdsmästarbostaden. De flyttade in efter att huset renoverats under 2000 och de arbetade med att ta fram ett förslag på utformning, till det som idag är Rehabträdgården, på marken som ligger norr om trädgårdsmästarbostaden. Trädgårdsmästarbostadens trädgård bestod då av en stor öppen gräsyta, omgärdad av häckar, med träd och buskar i utkanten. Tankar fanns på att göra något även i trädgårdsmästarbostadens trädgård, men då arbetet med Rehabträdgården blev mer omfattande än förväntat så de stannade vid att göra klart Rehabträdgården.¹¹

Under perioden 2009 och fram till april 2015 satt Alnarp Cleanwater i trädgårdsmästarbostaden. Susanne Gabrielson, verkställande direktör på Alnarp Cleanwater har bara vaga minnesbilder av växterna i trädgården, men hon minns att den var rätt vildvuxen. Hon minns även att det växte lite kvitten i norra delen innanför häcken. I övrigt har hon inte någon särskild minnesbild av trädgården förutom att det fanns en gräsmatta som klipptes lite sporadiskt.¹²

Figur 13. Trädgårdsmästarbostaden från väst 1967. (Alnarpsarkivet, 1967)

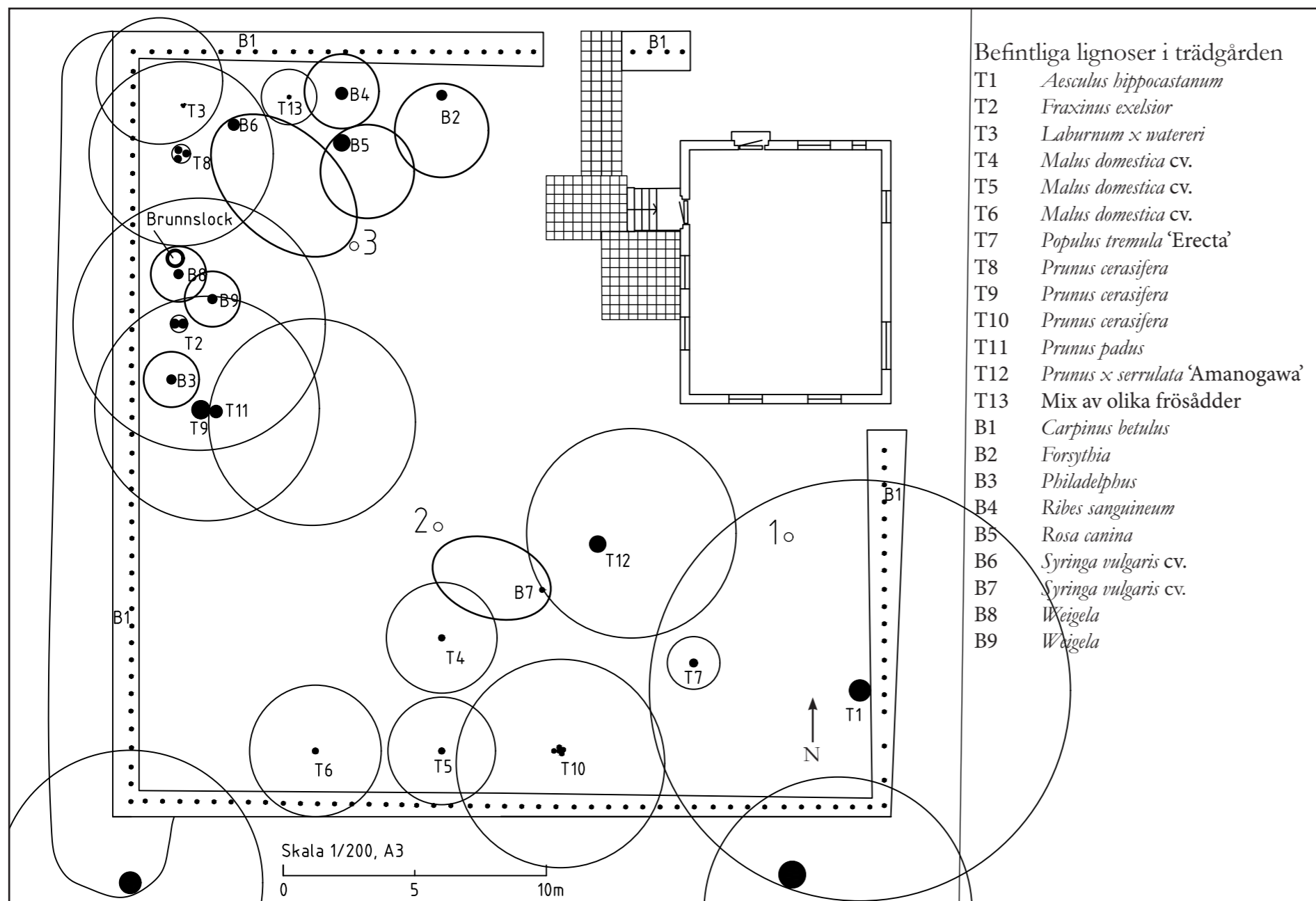
Figur 14. Trädgårdsmästarbostaden från söder 1967. (Alnarpsarkivet, 1967)

10 Samtal med Patrik Grahn 2019-03-03

11 Samtal med Patrik Grahn 2019-03-03

12 Samtal med Susanne Gabrielson 2019-03-03

Figur 15. Nulägesplan utifrån inventering av befintliga lignoser i trädgården. Framtagen av Maria Claesson 2019-02-18

4.2. Nulägesbeskrivning

Genom att upprätta en nulägesplan är ambitionen att åskådliggöra hur växtlighet och planering ser ut i trädgården idag (Figur 15).

Huset är placerat längs trädgårdens östra gräns och ena gaveln vetter mot trädgården i söder. Husets framsida är mot väster och där öppnar trädgården upp sig. Fasaden består av rött tegel och taket är belagt med rött taktegel. På husets västra sida leder en trapp upp till en ingång. Trappen har en mindre avsats högst upp och vackra ledstänger i smide. På husets norra gavel finns ytterligare en ingång i markplan som idag används som entré. På husets södra och västra sida ramar trädgården in av en hög avenbokhäck.

De funktioner som finns i trädgården idag är en kort trädgårdsgång som leder in till en rektangulär uteplats vid väggen i väster. Gång och uteplats är belagda med betongplattor. På trappan intill uteplatsen är en skrymmande handikaphiss monterad. Hissen monterades 2016.¹³

Växterna i trädgården är vildvuxna, med mycket död ved. Avenbokhäcken bedömdes vara frisk, men i behov av näring.¹⁴ Under kastanjen och på några ytterligare ställen syns det att häcken är mycket gles och behöver kompletteras med ytterligare plantor. På marken syns spillning från kaminer och på några ställen syns också spår av att de grävt i jorden. I trädgårdens gräsmatta syns att det finns gott om mossor.

¹³ Samtal med Linnea Oskarsson 2019-02-12

¹⁴ Genomgång av lignoser i trädgården med Patrick Bellan 2019-02-12

Analys av jorden gjordes för att kunna bedöma vilka växter i samlingarna som är mest lämpliga för ståndorten och kommer utvecklas väl på platsen. Det var också ett underlag som användes för att bedöma hur de olika växterna från samlingarna skulle komma att förhålla sig till varandra ur konkurrenssynpunkt.

I januari 2019 togs jordprover i trädgården som visade:

Plats	Jordart	Lerhalt	pH-värde
1.	Moig moränlättilera	15-20 %	6.2
2.	Moig moränlättilera	20-25 %	7.0
3.	Moig moränlättilera	15-20 %	6.4

Enligt Eva-Lou Gustafsson går det att känna att det är korn i jorden vilket tyder på att det rör sig om grovmo. Hennes bedömning är att det är en god mullhalt i jorden, men att det ändå kan behöva jordförbättras på de platser där det enligt gestaltungs-förslaget kommer anläggas rabatter. Detta är dock inte nödvändigt på ytor där det skall vara gräsmatta, träd eller buskar. Lämplig jordförbättring skulle kunna vara Sysavs grönkompost som läggs på med ett 10 cm tjockt lager och myllas ned i jorden. Eva-Lous bedömning var även att skillnaden mellan de tre växtplatsernas jord är marginell, utifrån ett växtperspektiv.¹⁵

En sammanställning från genomgången av trädgårdens befintliga växter tillsammans med Patrick Bellan återfinns i bilaga 1. Nedan följer några delar som är särskilt värda att lyftas fram:

De buskar som växer i trädgården idag har inte tagits med i gestaltungs-förslaget då bedömningen var att de inte har ett särskilt bevarandevärde utifrån sort, vitalitet och habitus.¹⁶

I trädgårdens sydöstra del växer en *Populus tremula 'Erecta'* (T7 i Figur 15). Den skjuter kraftigt med rotskott i en omkrets av ca 5,5 meter ut från stammen.¹⁷ Innan ett eventuellt borttagande av trädet kan man ta skott från det och bevara det på annan plats, i genbanken eller i något av klonarkiven.¹⁸

Äppelträdet, (T5 i Figur 15), har stora hål i stammen på grund av att tjocka grenar beskurits ända inne vid stammen. Detta har medfört att svamparter som orsakar röta kunnat ta sig in för att komma åt kärnveden. I detta fallet bedömdes det kunna vara eldticka som brutit ned veden så att trädet blivit ihåligt. Det finns även tecken på angrepp av fruktträdskräfta och sammantaget bedömdes trädet ha ett lågt bevarandevärde.¹⁹

¹⁵ Jordanalys med Eva-Lou Gustafsson 2019-01-30

¹⁶ Samtal med Henrik Morin i trädgården 2019-02-18

¹⁷ Samtal med Linnea Oskarsson 2019-02-12

¹⁸ Samtal med Henrik Morin 2019-02-18

¹⁹ Samtal med Henrik Morin 2019-02-18

5. Resultat av intervjuer med de anställda på Pom Under januari 2019 genomfördes intervjuer med de fem anställda i Nationella genbanken. I intervjuaren har samtliga anställda uppgett att de tycker att det finns ett behov av att kunna visa upp ett urval av växterna i Nationella genbankens samlingar i ett estetiskt perspektiv i trädgårds- mästarebostadens trädgård. Flera av de intervjuade tog upp att de får både internationella och nationella besök och att dessa besök ofta är i relativt korta i tid och att det då inte är aktuellt att ta med besökarna ut i fält för att visa samlingarna. En visningsträdgård utanför huset skulle medföra att växterna kan visas upp på ett mer lättillgängligt sätt, i ett sammanhang, på ett estetiskt sätt tillsammans med andra växter. Detta skulle ge besökarna en bättre bild av hur växterna skulle kunna användas än om de visas upp i genbanken där fokus ligger på bevarande snarare än det estetiska.

På frågan om vilka funktioner som genbanksuratorerna såg som viktiga att ha med i trädgården har olika svar framkommit. Någon såg det som angeläget att inordna funktioner så att skötseln av trädgården skulle underlättas. Här nämndes möjligheten att ha en kompost i trädgården istället för att behöva köra ut detta till kompostbehållare ute på försöksfälten och en yta med arbetsbord för exempelvis förökning av växter.

En person tog upp möjligheten att vika någon rabatt till växter som tas upp och planteras på nytt år från år. Exempel på sådana växter skulle kunna vara dahlior och köksväxter. Alla tog upp att de önskade en uteplats för utomhusmöten och fika, gärna där det fanns tillgång till skugga. Ett annat önskemål som flera personer tog upp var att ha en yta där de kunde ställa upp ett tillfälligt regnskydd vid större evenemang och som de skulle kunna använda vid besök av större grupper, såsom exempelvis trädgårdsföreningar.

Beträffande de befintliga växterna, som alla är olika lignoser, har alla intervjuade tagit upp att de tycker att det skulle vara fint om några av de lignoserna fanns med i en ny gestaltning, för att det skall kännas lite mer uppvuxet.

Alla intervjuade har lämnat förslag på genbanksväxter som de tycker skulle passa att ha i visningsträdgården och de har även tagit upp växter som de tycker är mindre lämpliga att ha med.

6. Gestaltningsförslaget

Husets historia, genbankens växter och intervjuer med genbankens personal har lett fram till gestaltningsförslaget. Gestaltningsförslaget redovisas med en illustrationsplan, elevationer, en planteringsplan för lignoser och perenner, en kombinerad utrustningsplan och planteringsplan för prydnadslök och knölar, växtlista, en materialförteckning med tillhörande bilder samt två 3D-vyer. Därutöver finns en axonometri över gestaltningsförslaget på arbetets omslag.

I gestaltningsförslaget har trädgården fått en strikt utformning med raka gångar i stenmjöl, kantade med storgatsten. Den historiska efterforskningen om huset och trädgårdens historia har bidragit till gestaltningsförslaget på så sätt att den struktur som utgörs av befintliga trädets placering har kunnat användas i den nya gestaltningen. I gestaltningen har även inramningen av avenbokhäcken haft stor betydelse. Utöver det har inte arkivsökningen lett fram till att några växter eller användningsområden i trädgårdens historia använts i gestaltningsförslaget.

Planteringsytorna är utformade som kvarter runt en oval gräsyta i väster. Gångarna är 1,5 m breda för att personer med funktionshinder eller andra behov skall kunna ta sig runt i trädgården på gångarna som leder runt planteringskvarteren och in till gräsytan i mitten (Figur 18, sid 10). En uteplats föreslås på husets södra sida i skuggan av det befintliga bergkörbäret, *Prunus x serrulata* 'Amanogawa' (Figur 16 & 18).

I trädgårdens sydöstra hörna föreslås att en yta för trädgårdsskötsel anläggs. Ytan föreslås gränsas av med avenbokhäckar med en port in till trädgården och en grind mot den asfalterade stigen i öster. Inom ytan finns plats för ett redskapsskjul och planteringsbord under tak samt tre trädgårdskomposter som föreslås anläggas i pallkragar som staplats på varandra (Figur 17 samt Figur 18 & 21, sid 10).

Ett önskemål som framkommit under arbetets gång har varit att lätt komma in och sköta plantorna i planteringsytorna. Därför föreslås att plattor, som man kan gå på i planteringarna, läggs ut med jämna mellanrum. Plattorna kan förslagsvis bestå av återvunna betongplattor. I förslaget har plattorna placerats glesare i planteringsytorna innanför häckarna och med 70 cm mellanrum i odlingskvarteren (Figur 23, sid 12).

För att det lättare skall gå att läsa planteringsplanen har den delats upp så att prydnadslök och knölar fått en egen planteringsplan tillsammans med utrustningsförslagen (Figur 23, sid 12).

Figur 16. Vy mot uteplats. Framtagen av Maria Claesson 2019-02-18

Figur 17. Gång längs planteringsstråk längst i söder med trädgårdsbänk och port in till arbetsyta där gången viker av mot uteplatsen. Framtagen av Maria Claesson 2019-02-18

Materialvalen är gjorda dels från estetiska och praktiska skäl, dels utifrån en hållbarhetsaspekt. De gjutna möblerna, papperskorgarna och planteringskärlet från Byarums Bruk AB är tåliga och robusta (Figur 25-29, sid 13). De är hantverksmässigt tillverkade i en process med historiska anor, där stor hänsyn tas till miljön. De är tillverkade av återvunnen aluminium och materialet går att återvinna igen (Byarum, 2019).

Till gångarnas ytskikt föreslås stenmjöl 0-8mm, med en inramning av begagnad storgatsten som läggs i nivå med omgivande ytor för att minska risken för att någon trampar snett eller snubblar på dem. Ytan på uteplatsen föreslås beläggas med oregelbundet grått Offerdalskiffer (Figur 24 & 30, sid 13).

I förslaget har den handikaphiss som idag är monterad på trappan ej tagits med. En handikappanpassning vid husets norra ingång skulle passa bättre om förslaget med en visningsträdgård genomförs.

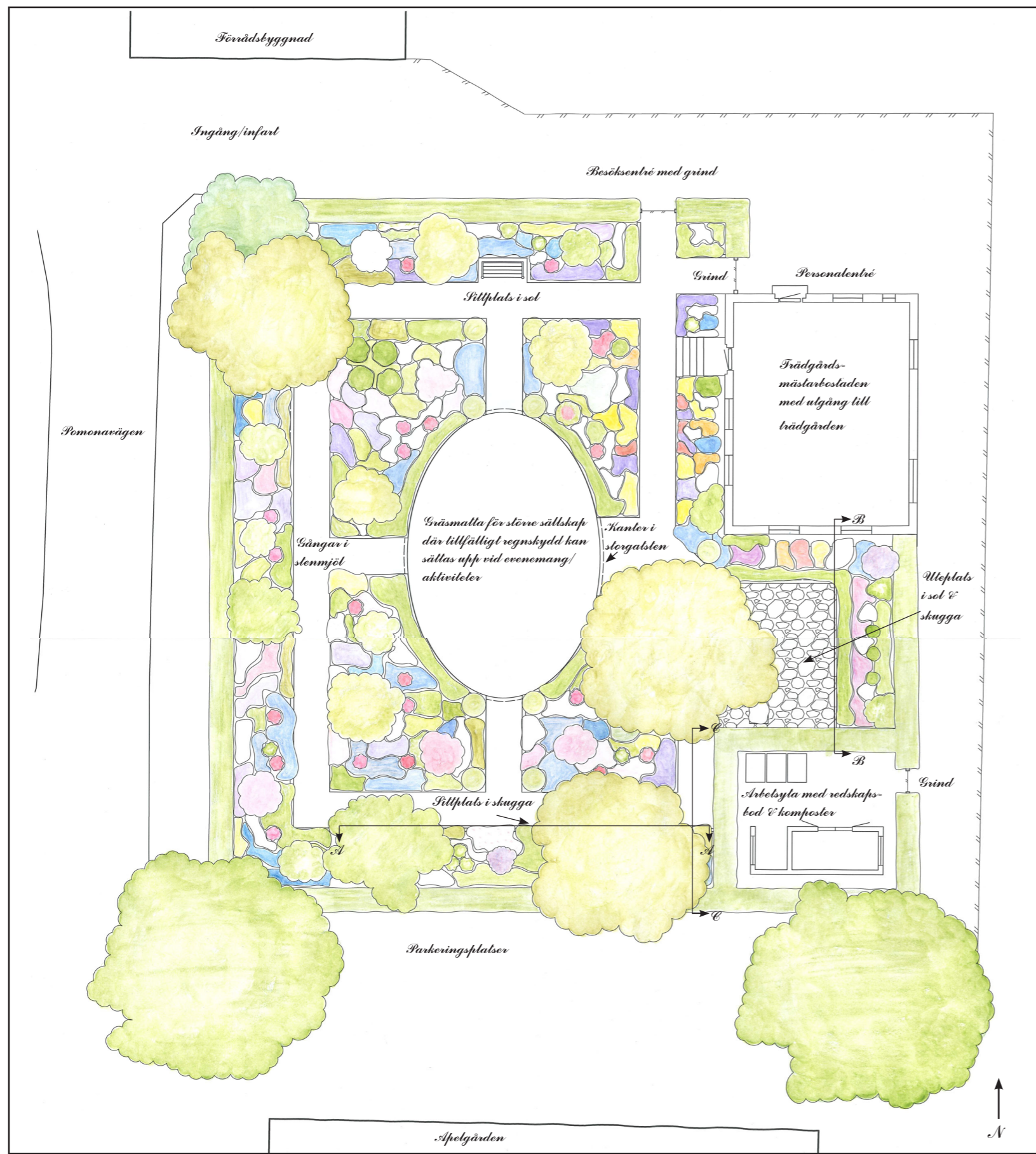
En namnskyltning av växtmaterialet i visningsträdgården föreslås också för att öka intresset och förståelsen för växterna.

6.1. Befintliga växter som behållits i gestaltningsförslaget

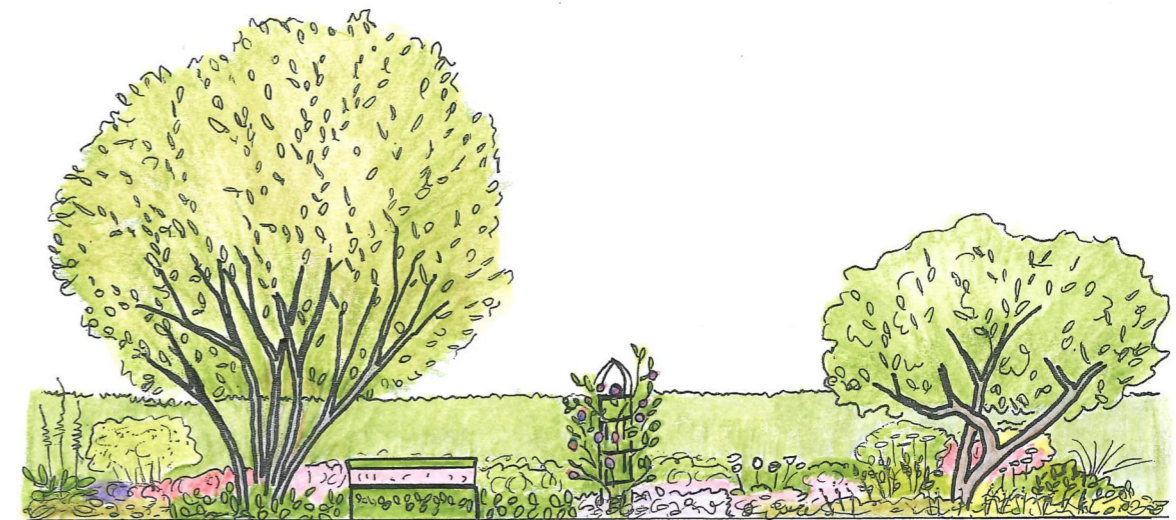
I gestaltningsförslaget föreslås att följande lignoser, av de befintliga växterna i trädgården bevaras. Körsbärsplommon, *Prunus cerasifera*, gullregn, *Laburnum x watereri*, bergkörbär, *Prunus x serrulata* 'Amanogawa', äpple, *Malus domestica*, samt den omgivande avenbokhäcken, *Carpinus betulus*.

Körsbärsplommon, *Prunus cerasifera*, ingår i Nationella genbankens samlingar. Två av tre körsbärsplommon har sparats i den nya gestaltningen liksom två av tre äppelträd. Äppelträdet som i nulägesplanen (Figur 15, sid 8), benämns som T6 behålls i nuvarande placering och T4 har i förslaget flyttats till planteringsytan längs Pomonavägen.

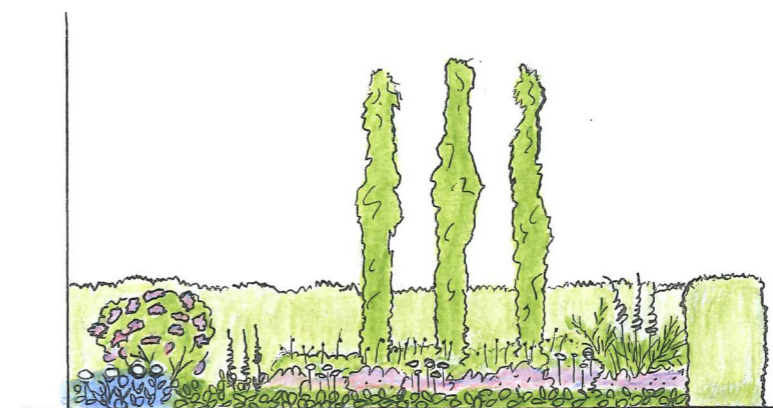

Figur 18. Illustrationsplan Trädgårdsmästarbostaden - Gestaltning av en visningsträdgård med växter från Nationella genbankens samlingar. Framtagen av Maria Claesson 2019-02-20

Figur 19. Elevation A-A, Skala 1/100, A3. Visar blickfång sett från gräsmatta mot planteringen framför häcken i söder. Framtagen av Maria Claesson 2019-03-01

Figur 20. Elevation B-B, skala 1/100, A3. Visar rabatt vid uteplats med humle och underplantering av blå höstanemoner och såpnejlika med en inramning av bergenia. Framtagen av Maria Claesson 2019-03-01

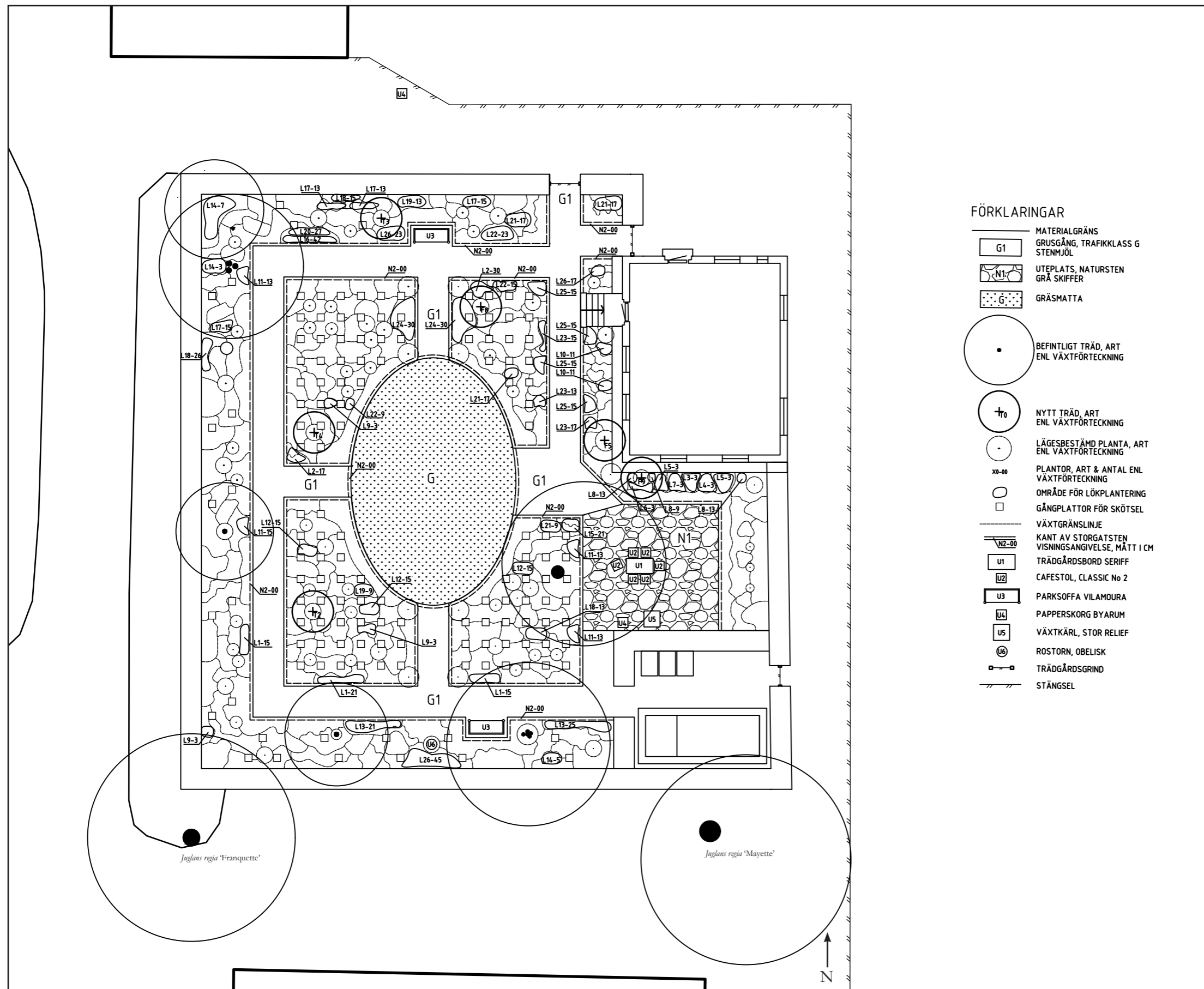

Figur 21. Elevation C-C, skala 1/100, A3. Visar ingång till arbetsyta sett från trädgårdsgången i söder. Framtagen av Maria Claesson 2019-03-01

Figur 23. Utrustningsplan samt planteringsplan prydnadslökar och knölar
Framtagen av Maria Claesson 2019-02-25.

Materialförteckning

Littera	Typ av utrustning	Tillverkare	Produktnr	Antal	Anmärkning
N1	Skiffer oregelbunden	Flisby AB	DSK27104000		Grå, 40-80x2-4 cm, Offerdal
N2	Granit storgatsten, begagnad		2221142NA		20/23x13/15x13/15, Flisby AB
U1	Trädgårdsbord, Serif	Byarums Bruk		1	130x73x73, stativ alu, bordsyta grön
U2	Cafestolar	Byarums Bruk		4	Classic No.2, 45x47x85, grön sits, stativ i alu
U3	Soffa Vilamoura	Byarums Bruk		3	170x68x86, stativ alu,
U4	Kruka Stor relief	Byarums Bruk		1	Signe Persson-Melin, 78x78x78
U5	Papperskorg Byarum	Byarums Bruk		2	Björn Alge, 46x46x90, svart
U6	Rostorn, Obelisk steel round	Harrod Horticultural	17572	1	Svartlackerad kvadratstål 211x50 cm, återförsäljare Wexthuset i Sverige AB.

Figur 24. Materialförteckning över material som föreslås. Upprättad av Maria Claesson 2019-02-26.

Figur 25. Trädgårdssoffa Vilamoura med stöd för kaffekopp, design Märten Cyrén. Foto: Byarums Bruk (2019).

Figur 28. Kruka Stor Relief, design Signe Persson-Melin, från Byarums Bruk (2019).

Figur 26. Trädgårdsbord Serif, design Märten Cyrén. Foto: Byarums Bruk (2019)

Figur 27. Praktisk och snygg ihopfällbar caféstol Classic No. 2. Foto: Byarums Bruk, (2019)

Figur 29. Papperskorg Byarum, design Björn Alge. Foto: Byarums Bruk (2019).

Figur 30. Oregelbunden Offerdals-skiffer i grå nyans från Flisby AB föreslås till uteplats. Bild används med tillstånd från Rickard Hjelm, verkställande direktör för Flisby AB. Foto: Flisby AB, (2019).

Figur 31. Wexthuset i Sverige AB är återförsäljare av detta charmiga rostorn Obelisk i svartlackerat kvadratstål. Bild används med tillstånd från Lena Ljungquist på Wexthuset i Sverige AB, (2019).

Bet/nr	Antal	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	C/C (cm)	Kvalitet	Anmärkning
Träd						
T1	1	<i>Laburnum x watereri</i>	gullregn		-	Befintligt träd, rensas från inväxt av syren och beskårs vid behov.
T2	1	<i>Malus 'Rosea Bonde'</i>	prydnadsäpple		Högstam 3x ompl K, 14-16	Uppbindning med förankrande trädstöd
T3	1	<i>Prunus cerasus 'Plena'</i>	surkörsbär		Högstam 3x ompl K, 18-20	Uppbindning med förankrande trädstöd
T4	1	<i>Prunus cerasus 'Rhexii'</i>	surkörsbär		Högstam 3x ompl K, 16-18	Uppbindning med förankrande trädstöd
T5	1	<i>Prunus x serrulata 'Amanogawa'</i>	bergkörsbär		-	Befintligt träd, beskär gren över uteplats med en bit i taget, huvudstammar kronstabiliseras
Häck						
H1		<i>Carpinus betulus</i>	avenbok		-	Befintlig häck, rensas från död ved, gödslas med 10 cm Sysav trädgårdskompost som myllas ned i översta jordlagret. beskårs till 175 cm hög och max 1 m bred.
H2	42	<i>Carpinus betulus</i>	avenbok		ungträd co/kl 100-125	Kompletterande plantor
Buskar						
B1	1	<i>Philadelphus "Vragerup"</i>	schersmin		Busk C3,5	
B2	1	<i>Philadelphus x cymosus 'Voie Lactée'</i>	schersmin		Busk C3,5	
B3	1	<i>Rosa (Bourbon-Gruppen) 'Blomsterhult'</i>	buskros		Busk C4	Grönt kulturarv, rotäkta
B4	1	<i>Rosa (Bourbon-Gruppen) 'Strömsro'</i>	buskros		Busk C4	Grönt kulturarv, rotäkta
B5	6	<i>Rosa (Damascena-Gruppen) 'Järnvägaren'</i>	buskros		Busk C4	Grönt kulturarv, rotäkta
B6	1	<i>Rosa (Remontant-Gruppen) 'Selma Dahlberg'</i>	buskros		Busk C4	Grönt kulturarv, okulerad
B7	2	<i>Rosa 'Skeda'</i>	buskros		Busk C4	Grönt kulturarv, rotäkta. Friväxande vid uteplatsen och i rostorn längs häck i söder.
B8	1	<i>Rosa spinosissima (Plena-Gruppen) 'Valdemarsvik' E</i>	buskros		Busk C4	Rotäkta.
B9	1	<i>Syringa vulgaris 'Mme Lemoine'</i>	Syren		Sol 175-200 K, flst (3 stammar)	Stammas upp
B10	1	<i>Syringa vulgaris "Emelie Piper"</i>	Syren		Sol 175-200 K,	Stammas upp till 1 stam
B11	1	<i>Syringa vulgaris "Toddylundan"</i>	Syren		Busk co	
Frukt och bär						
F1	37	<i>Fragaria vesca 'Norrlandssmultron'</i>	smultron	20	A-kval Co	
F2	37	<i>Fragaria vesca 'Vita Smultron från Alnarp'</i>	smultron	20	A-kval Co	
F3	1	<i>Malus domestica cv.</i>	äpple		-	Befintligt träd kort stam. Beskårs
F4	1	<i>Malus domestica cv.</i>	äpple		-	Befintligt träd hög stam. Rotbeskårs och flyttas till rabatt längs Pomonavägen. Beskårs.
F5	1	<i>Morus nigra "Residenset Malmö"</i>	svart mullbär		C5	Binds upp mot vägg och beskårs kontinuerligt för att hålla nere trädets storlek.
F6	1	<i>Prunus cerasifera</i>	körbärsplommon		-	Befintligt träd. Beskårs för att få fram stammar och få upp gånghöjd under trädet.
F7	1	<i>Prunus cerasifera</i>	körbärsplommon		-	Befintligt träd. Beskårs för att få fram stammar och få upp gånghöjd under trädet.
F8	1	<i>Prunus x persicoides "Alnarp"</i>	persikomandel		Högstam 150-	Uppbindning med förankrande trädstöd.
F9	1	<i>Pyrus communis 'Doyenné du Comice'</i>	päron		C2 Spö	Stammas upp mot söderväggen i U-form mot spalje ca 30 cm ut från vägg. 70 cm mellan huvudstammar.
F10	1	<i>Ribes nigrum 'Finnskogens Druva'</i>	svarta vinbär		Sh 80-90	På stam
F11	1	<i>Ribes nigrum 'De Gröna'</i>	gröna vinbär		Busk C3,5	Stöds upp med växtstöd i träram runt om.
F12	1	<i>Ribes rubrum 'Vita Långklasiga'</i>	vita vinbär		Sh 80-90	På stam
F13	1	<i>Ribes rubrum 'Röda Holländska'</i>	röda vinbär		Sh 80-90	På stam
Humle						
HL1	1	<i>Humulus lupulus 'Hulla Norrgård'</i>	humle		A-kval Co	Grönt kulturarv. Leds upp på 4 m höga stö. Rotspärr 40 cm ned i marken.
HL2	1	<i>Humulus lupulus 'Korsta'</i>	humle		A-kval Co	Grönt kulturarv. Leds upp på 4 m höga stö. Rotspärr 40 cm ned i marken.
HL3	1	<i>Humulus lupulus 'Svalöf S'</i>	humle		A-kval Co	Grönt kulturarv. Leds upp på 4 m höga stö. Rotspärr 40 cm ned i marken.

Figur 32. Växtförteckning sid 1. Upprättad av Maria Claesson 2019-02-26.

Bet/nr	Antal	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	C/C (cm)	Kvalitet	Anmärkning
Orangeriväxter						
O1	1	<i>Pelargonium × hortorum</i> 'Drottningminne'	pelargon		A-kval Co	Grönt kulturarv. Placeras i kruka (U5) på uteplats.
Köksväxter samt krydd- och medicinalväxter						
K1	5	<i>Allium angulosum × nutans</i> 'Norrländ'	norrländslök	40	A-kval Co	
K2	9	<i>Artemisia abrotanum</i> L. 'Prediköväcka'	äbrodd	100		
K3	5	<i>Asparagus officinalis</i> L. 'Wäsby'	sparris	50	A-kval Co	
K4	3	<i>Cyanara cardunculus</i> (Scolymus-Gruppen) 'Herrgårds'	kronärtskocka	100	Busk C3,5	Grönt kulturarv.
K5	17	<i>Peucedanum ostruthium</i> 'Kobota'	mästerot	35	A-kval Co	
K6	1	<i>Rheum rabarbarum</i> 'Tanto Mindre'	rabarber	50	A-kval Co	
Perenner						
P1	55	<i>Achillea ptarmica</i> var. <i>multiplax</i> 'Rällsjöbo'	vitpytta	35	A-kval Co	
P2	33	<i>Aconitum napellus</i> 'Vitspira'	äkta stormhatt	40	A-kval Co	
P3	9	<i>Aruncus dioicus</i> 'Sjöhem'	plymspirea	70	A-kval Co	
P4	58	<i>Anemone tomentosa</i> 'Föräldrahemmet'	silvrig höstanemon	40	A-kval Co	Grönt kulturarv. Rotspärr 40 cm runt planteringsyta
P5	89	<i>Aster amellus</i> 'Axel Tallner'	brittsommaraster	30	A-kval Co	Grönt kulturarv.
P6	100	<i>Bergenia</i> 'Vilhelminadagen'	bergenia	35	A-kval Co	
P7	165	<i>Bergenia</i> 'Vinterglöd'	bergenia	35	A-kval Co	
P8	103	<i>Bergenia cordifolia</i> 'Möja'	bergenia	35	A-kval Co	Grönt kulturarv.
P9	67	<i>Campanula persicifolia</i> 'Evert Nilsson'	blåkllocka	35	A-kval Co	
P10	23	<i>Campanula persicifolia</i> 'Selma Lagerlöf'	blåkllocka	35	A-kval Co	
P11	36	<i>Campanula persicifolia</i> 'Snövit'	blåkllocka	35	A-kval Co	
P12	46	<i>Delphinium</i> 'Rällsjögården'	riddarsporre	40	A-kval Co	Bindt upp mot stöd
P13	29	<i>Dianthus</i> (Plumarius-Gruppen) 'Frösön'	fjädernejlika	30	A-kval Co	
P14	20	<i>Dianthus</i> (Plumarius-Gruppen) 'Timmermannens Rosa'	fjädernejlika	30	A-kval Co	
P15	53	<i>Dianthus</i> (Plumarius-Gruppen) 'Timmermannens Vita'	fjädernejlika	30	A-kval Co	
P16	9	<i>Dianthus</i> (Plumarius-Gruppen) 'Marieberg'	fjädernejlika	30	A-kval Co	Grönt kulturarv.
P17	45	<i>Erigeron glaucus</i> 'Fru Frida Lindström'	strandbinka	35	A-kval Co	Grönt kulturarv.
P18	37	<i>Geum montanum</i> 'Diana'	bergnejlikrot	35	A-kval Co	
P19	5	<i>Hemerocallis</i> 'Esbjörn'	daglilja	40		
P20	3	<i>Hemerocallis</i> 'Kallmoras Brandgula'	daglilja	40		
P21	3	<i>Hemerocallis fulva</i> 'Frösvidal'	brunröd daglilja	40		Grönt kulturarv.
P22	3	<i>Hemerocallis fulva</i> 'Renströms'	brunröd daglilja	40		
P23	18	<i>Hemerocallis lilioasphodelus</i> 'Nilla'	gul daglilja	40		
P24	43	<i>Heuchera brizoides</i> 'Rikard'	hybridalunrot	35	A-kval Co	
P25	46	<i>Heuchera sanguinea</i> 'Smedsberget'	alunrot	35	A-kval Co	Grönt kulturarv.
P26	64	<i>Hylotelephium spectabile</i> 'Granlunda'	kinesisk kärleksört	35	A-kval Co	Grönt kulturarv.
P27	58	<i>Iris sibirica</i> 'Petrus'	rabattiris	35	A-kval Co	
P28	45	<i>Iris variegata</i> 'Söderbärke'	iris	30	A-kval Co	
P29	2	<i>Lamprocapnos spectabile</i> 'Eckerbom'	lötnanthjärta	60	A-kval Co	
P30	35	<i>Leucanthemum × superbum</i> 'Bröllopsgåvan'	jätteprästkrag	40	A-kval Co	Grönt kulturarv.
P31	46	<i>Leucanthemum × superbum</i> 'Silversessan E.Ns varietet'	jätteprästkrag	30	A-kval Co	
P32	39	<i>Leucanthemum × superbum</i> 'Yvonne'	jätteprästkrag	40	A-kval Co	
P33	166	<i>Nepeta racemosa</i> 'Linghem'	bergnepeta	35	A-kval Co	Grönt kulturarv.
P34	6	<i>Paeonia × festiva</i> 'Tull Axel'	bondpion	50		Växtstöd vid behov
P35	2	<i>Paeonia × hybrida</i> 'Djurås'	herrgårdspion	50		Växtstöd vid behov
P36	1	<i>Paeonia × hybrida</i> 'Lisa Valter'	herrgårdspion	50		Växtstöd vid behov
P37	1	<i>Paeonia × hybrida</i> 'Smedjebacken'	herrgårdspion	50		Växtstöd vid behov
P38	1	<i>Paeonia × hybrida</i> 'Utanåker'	herrgårdspion	50		Växtstöd vid behov

Bet/nr	Antal	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	C/C (cm)	Kvalitet	Anmärkning
P39	4	<i>Paeonia lactiflora</i> 'Maria Västerlund'	luktpion	50		Växtstöd
P40	6	<i>Paeonia lactiflora</i> 'Spelsgårdens Rosa'	luktpion	50		Växtstöd
P41	6	<i>Paeonia lactiflora</i> 'Spelsgårdens Vita'	luktpion	50		Växtstöd
P42	45	<i>Phlox paniculata</i> 'Alma Jansson'	höstflox	40	A-kval Co	Grönt kulturarv.
P43	18	<i>Phlox paniculata</i> 'Hulda Fredriksson'	höstflox	40	A-kval Co	
P44	27	<i>Phlox paniculata</i> 'Ingeborg från Nybro'	höstflox	40	A-kval Co	Grönt kulturarv.
P45	28	<i>Phlox paniculata</i> 'Morfar Albert'	höstflox	40	A-kval Co	Grönt kulturarv.
P46	11	<i>Phlox subulata</i> 'Edlunds Signe'	mossflox	25-35	A-kval Co	
P47	9	<i>Primula x pubescens</i> 'Aspås Lien'	trädgårdsaurikel	20-25	A-kval Co	
P48	12	<i>Primula x pubescens</i> 'Chokladbrun'	trädgårdsaurikel	20-25	A-kval Co	
P49	21	<i>Primula x pubescens</i> 'Hjelm Annas'	trädgårdsaurikel	20-25	A-kval Co	
P50	1	<i>Rheum palmatum</i> 'Jämtlands Jätte'	flikrabarber	100		Växtstöd vid behov
P51	32	<i>Saponaria officinalis</i> 'Kvinnsgroda'	såpnejlika	35	A-kval Co	Grönt kulturarv. Rotspärr 40 cm runt planteringsyta
P52	23	<i>Tanacetum coccineum</i> 'Rosennymf'	rosenkrage	30	A-kval Co	
P53	22	<i>Tanacetum coccineum</i> 'Rödluvan'	rosenkrage	30	A-kval Co	
P54	53	<i>Tanacetum coccineum</i> 'Sommarfägring'	rosenkrage	30	A-kval Co	
P55	11	<i>Thalictrum</i> 'Elin'		60	A-kval Co	Växtstöd vid behov
P56	46	<i>Thalictrum minus</i> 'Rospiggen'	stor kustruta	40	A-kval Co	Grönt kulturarv.
P57	129	<i>Viola cornuta</i> 'Rällsjö Brita'	hornviol	25-30	A-kval Co	
Lökar & knölar						
L1	51	<i>Colchicum autumnale</i> "Steninge"	tidlösa			Planteras i grupper om 7-8 st
L2	47	<i>Crocus speciosus</i> "Roslagen"	höstkrokus			Planteras i grupper om 7-10 st
L3	3	<i>Dahlia</i> (Dekorativa-Gruppen) "Brita"	dahlia			
L4	3	<i>Dahlia</i> (Dekorativa-Gruppen) "Liseberg"	dahlia			
L5	6	<i>Dahlia</i> (Dekorativa-Gruppen) "Fel-Maria"	dahlia			
L6	3	<i>Dahlia</i> (Bolldahlia-Gruppen) "Signe"	dahlia			
L7	3	<i>Dahlia</i> (Kaktusdahlia-Gruppen) "Farmor Maria"	dahlia			
L8	22	<i>Galanthus nivalis</i> f. <i>pleniflorus</i> "Klintehamn"	fylld snödropp			Planteras i grupper om 5-9 st
L9	9	<i>Galtonia candicans</i> "Elin"	kaphyacint			
L10	22	<i>Hyacinthoides orientalis</i> "Klintehamn"	hyacint			Planteras i grupper om 3-5 st
L11	54	<i>Hyacinthoides hispanica</i> "Fågelftoa"	spansk klockhyacint			Planteras i grupper om 5-9 st
L12	45	<i>Hyacinthoides italica</i> "Löderup"	italiensk klockhyacint			Planteras i grupper om 7-15 st
L13	46	<i>Leucojum vernum</i> "Kullen"	klosterlilja			Planteras i grupper om 7-11 st
L14	15	<i>Lilium martagon</i> 'Kallmora'	fylld krollilja			Grönt kulturarv. Sätts en och en oregelbundet
L15	21	<i>Muscari armeniacum</i> "Urshult"	armenisk pärlhyacint			Planteras i grupper om 7 st
L16	42	<i>Muscari botryoides</i> "Dalafloa"	pärlhyacint			Planteras i grupper om 7 st
L17	56	<i>Narcissus poeticus</i> 'Actaea'	pingstlilja			Planteras i grupper om 13-15 st
L18	41	<i>Narcissus poeticus</i> 'Recurvus'	pingstlilja			Planteras i grupper om 13-15 st
L19	22	<i>Narcissus pseudonarcissus</i> 'Princeps'	påsklilja			Planteras i grupper om 9-13 st
L20	27	<i>Narcissus pseudonarcissus</i> 'Van Sion'	påsklilja			Planteras i grupper om 9 st
L21	60	<i>Narcissus x incomparabilis</i> "Sala"	stjärnnarciss			Planteras tillsammans i stor grupp
L22	47	<i>Tulipa gesneriana</i> "Södra Öland"	tulpan			Planteras i grupper om 5 - 10 st
L23	45	<i>Tulipa gesneriana</i> "Gotland"	tulpan			Planteras tillsammans i stor grupp
L24	60	<i>Tulipa gesneriana</i> "Blue Star"	tulpan			Planteras i grupper om 10-15 st
L25	60	<i>Tulipa gesneriana</i> "Vintre"	tulpan			Planteras i grupper om 7-8 st eller tillsammans i stor grupp
L26	85	<i>Tulipa gesneriana</i> "Lärarynna Signe"	tulpan			Planteras i grupper om 10-15 st

Figur 34. Växtförteckning sid 3. Upprättad av Maria Claesson 2019-02-26.

7. Diskussion

Gestaltningen har växt fram utifrån en sammanvägning av platsens ståndortsförhållanden, genbankskuratorernas tankar och svar på intervjufrågorna, den befintliga trädgårdens karaktär och historia, de befintliga växter som valts ut som lämpliga att bevara och slutligen en analys av hur växterna ur Nationella genbankens samlingar bäst kommer till sin rätt ur ett estetiskt perspektiv. Utmaningen har varit att lyfta fram växternas form och färg utan att det blir rörigt och formlöst. Ambitionen har varit att utformningen skall vara något mer formaliserad än en villaträdgård då syftet i första hand är att det skall vara en visningsträdgård.

Efterforskningarna kring trädgårdsmästarbostadens och trädgårdens historia ingick i uppdraget från genbanken. Det utgör en betydande del av arbetet som helhet. Med tanke på hur Nationella genbanken arbetar med att få fram historierna kring växtmaterialet har det känts angeläget att få fram så mycket som möjligt kring huset och trädgårdens historia. I en visningsträdgård kan det vara en fördel om Poms personal känner till historiken och kan ge en bild av hur trädgården använts tidigare.

I det gestaltade förslaget kommer besökaren mötas av en välvårdad trädgård med raka gångar bestående av packad stenmjöl. Mellan gång och planteringsytor föreslås storgatsten som inramning och avskiljande kant. Tanken med de 1,5 meter, breda gångarna är att det skall fungera att mötas på gångarna även om den man möter har en barnvagn, en rullator eller en rullstol.

Målsättningen är att besökare som kommer till visningsträdgården skall mötas av en blommande oas som omges av uppvuxna träd med vackra siluetter. För att uppnå det behöver de befintliga trädens stammar och kronor genomgå en radikal uppfräschning där döda grenar och spretiga skott tas bort och grenar som växer in i varandra beskärs på ett professionellt sätt.

Det kommer att vara en trädgård som doftar och som är färgstark. Med tanke på att många av växterna i samlingarna som valts ut är attraktiva för olika pollinerare kommer både surrande insekter och fladdrande fjärilar vara väl representerade i trädgården. I och med att häcken och många av de befintliga träden sparats i den nya gestaltningen kommer trädgården även att erbjuda mat och boplatser för exempelvis fåglar och andra smådjur.

Förhoppningen är att färgkompositionen i planteringsytorna, trots att den är färgstark, skall upplevas som harmonisk då besökaren möts av varma färger som övergår i kallare färger ju längre in i trädgården man kommer. Ambitionen är att trädgården skall kännas välkomnande och trivsamt. Det skall kännas tydligt för besökaren vilka delar av trädgården som är del av visningsträdgården och vilka delar som är avsedda för skötsel av trädgården. Ytan i trädgårdens sydöstra hörn, är främst avsedd för de som arbetar och sköter trädgården.

Strategier vid framtagandet av planteringsplanen har varit att sätta in perenner under buskar och träd, men inte ända in till stammen. När det gäller träden så har anledningen varit att trädet skall slippa direkt konkurrens under etableringsfasen och när det gäller buskarna har det varit ett sätt att undvika att det ser kallt ut under tiden busken växer till. En oundviklig följd blir dock att vissa perenner, som under etableringstiden fått tjäna som förkläde till en buske, kommer att minimeras eller utgå när busken växer till. Syftet med detta är att trädgården skall vara representativ redan första året den anläggs.

En av de största skillnaden från den nuvarande utformningen är just att det finns gångar som leder besökaren runt i trädgården och ger trädgården en struktur. Det som kommer att vara mest påfallande förändringen är att trädgården kommer att vara fylld av växter ur Nationella genbankens samlingar och att den kommer att locka besökare som vill lära sig mer om växtmaterialet och dess historia. Förhoppningen är att en sådan visningsträdgård även skall locka de som inte känner till så mycket om växtmaterialet att börja använda det i sina egna trädgårdar och på så sätt skapa förutsättningar för att ytterligare stärka arbetet med att bevara den odlade mångfalden.

I gestaltningen har målsättningen också varit att tillgodose personalens önskemål så mycket som möjligt. Uteplatsen skall fylla personalens behov av en plats utomhus för möten, fika eller lunch. Vid visning av trädgården kan besökare slå sig ned vid ett bord för att vila benen eller ta något att dricka. De utplacerade trädgårdssofforna ger besökarna möjlighet att i lugn och ro njuta av trädgården och reflektera över växtmaterialet och hur det kan användas. Soffornas placering ger besökarna möjlighet att sitta i solen på den som är vänd mot söder och i skuggan på den som är vänd mot norr.

Figur 35. Höstfloxen 'Alma Jansson' hittades i en rabatt i Edsbro i Roslagen. Den växte där då ägaren flyttade dit 1939. Sedan 2013 ingår den i Grönt kulturarvs utbud och finns att köpa på handelsträdgårdar och gardencenters (Programmet för odlad mångfald, 2018). Foto: Pom

Figur 36. Rosen 'Skeda' planterades sannolikt i början av 1900-talet framför mangårdsbyggnaden till gården Årtesmåla i Horns socken, Östergötland. Rotskott räddades av en sonson som planterade rosen i sitt hem i Skeda. Därefter delade han med sig av rosen så att den spridits till andra orter i landet. Trots DNA-undersökning och forskning kring rosens ursprung har det inte gått att härleda den i Sverige funna klonen till någon existerande rossort. Nu finns 'Skeda' att köpas i Grönt kulturarvs sortiment (Programmet för odlad mångfald, 2018) Foto: Pom

Figur 37. Den brunröda dagliljan 'Frösvidal' lanserades 2017 i Grönt kulturarv. Den har fyllda blommor och blir 110 - 120 cm hög i blom. Den har anträffats på Frösvidal säteri i Närke där den växte framför huvudbyggnaden i en praktfull rundel. På ett svartvitt foto från 1935 kan man se rundeln framför säteriet som har anor från 1760-talet (Programmet för odlad mångfald, 2018). Foto: Pom

7.1. Val av genbanksväxter i visningsträdgården

I genbanken bevaras växterna från Poms insamlingar. Principen att bara använda sorter med publicerade sortnamn, eller sorter som har ett arbetsnamn och är på väg att publiceras har inneburit en begränsning. I arbetet med att välja från det begränsade urvalet har jag utgått från de växter som genbanksuratorerna föreslagit. Ett fyrtiotal av sorterna ingår i Grönt kulturarv. I den mån det varit möjligt utifrån variation av växter, utrymme, färgkombinationer och en helhetsbedömning av samtligas önskemål har växtlistan komponerats efter önskemålen från personalen i Nationella genbanken. Växtlistan är inte till för att vara ett beställningsunderlag utan är en förteckning på samtliga växter som föreslås ingå i visningsträdgården. Kvaliteter på växtmaterialet kan ändras beroende på budget och tillgänglighet i handeln vid en eventuell anläggning av visningsträdgården. Inga växter, ur samlingarna, som någon av de intervjuade har bedömt som olämpliga att ta med i planteringarna har tagits med i gestaltningen. Det har varit växter som varit olämpliga för att de har ett för kraftigt växtsätt för platsen eller kräver andra ståndortsförhållanden som exempelvis sandiga jordar.

7.1.1. Val av befintliga växter i visningsträdgården

Ambitionen med en striktare plan har fått vara vägledande. Det har varit en utmaning att välja ut vilka av de befintliga lignoserna som skulle sparas i den nya utformningen. De som inte har en placering som fungerar i planen och de som inneburit alltför mycket ljusbortfall för uteplats och ny växtlighet har fått stryka på foten.

Då det funnits önskemål om att bevara en viss lignos som någon annan haft önskemål om att ta bort har bedömningen baserats på vilka skäl som angivits samt faktorer kring hur väl växten passar in i habitus i förhållande till yta, till andra växter, hur mycket näring växten tillgodogör sig på andra växters bekostnad och hur mycket skugga det skulle innebära för övriga växter. I vissa fall har önskemål om sorter ur samlingen vägt tyngre än att spara en viss befintligt växt.

Något som också beaktats är de befintliga växternas vitalitet. Detta har gjorts i samråd med Henrik Morin vars ansvarsområde är träd, buskar och rosor i Nationella genbankens samlingar och Patrick Bellan, universitetsadjunkt vid institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning. Exempelvis har ett äppelträd, vars habitus och placering hade fungerat i planen, valts bort på grund av de stora hålen i stammen och att Henrik Morin gjort bedömningen att det var angripet av en sjukdom. Hans sammanvägda bedömning var att trädet inte var värt att spara.²⁰

Avenbokhäcken som omger trädgårdsmästarbostadens trädgård har känts viktig att spara i den nya gestaltningen. Den ger trädgården en fin inramning och skapar en trivsamt atmosfär. Av de olika bilderna som gått att få fram på trädgården kan man se en häck som liknar den som växer där idag. Det kan till och med vara så att det är samma plantor som växt där sedan trädgården anlades i slutet på 1930-talet.

20 Samtal med Henrik Morin i trädgården 2019-02-18

Bergkörsbäret, *Prunus x serrulata* 'Amanogava' var angeläget att få med i den nya utformningen då det tillför karaktär och ger viss skugga på uteplatsen som var ett av önskemålen från personalen på Nationella genbanken. Trädet har invuxen bark som skulle kunna medföra att stammarna fläks vid en hård storm. Detta är dock något som kan säkras upp genom så kallad kronstabilisering mellan huvudstammarna.²¹ Att kunna säkra upp trädet på detta vis var avgörande för att behålla trädet i den nya utformningen. Det var också viktigt att kunna ta bort en utskjutande lägre stam på bergkörsbäret, som i den nya utformningen skulle vara ett hinder när man passerar, eller uppehåller sig på uteplatsen. Detta kan ske genom att gradvis kapa grenen bit för bit. Beskrivningen är ett led i en kronstabilisering.²²

Att den stora kastanjen i trädgårdens sydöstra hörna valdes bort i gestaltungs-förslaget har flera orsaker. För det första konsumerar trädet mycket näring och vatten på bekostnad av dålig tillväxt för avenbokhäcken och valnötsträdet som står strax bortom kastanjen. Båda valnötsträden som växer mellan trädgårdsmästarbostaden och Apelgården har funnits på platsen sedan husen byggdes.²³ För det andra medför kastanjens stora krona, 16 meter i diameter, att hela trädgårdens södra del skuggas stor del av dagen. Den tänkta uteplatsen skulle bli alltför skuggig och planteringarna däromkring skulle inte få tillräckligt med ljus. För det tredje finns det flera andra hästkastanjer i närområdet vilket gör att det i sig inte är ett skäl att behålla trädet.²⁴

De buskar som växer i trädgården idag har inte tagits med i gestaltungs-förslaget då bedömningen var att de inte har ett särskilt bevarandevärde utifrån sort, vitalitet och habitus. Sorterna ur Nationella genbankens samlingar har bedömts ha ett större värde i en visningsträdgård.²⁵

Valet att ta bort pelarpoppeln, *Populus tremula* 'Erecta' grundade sig delvis på att det var flera i personalen på Nationella genbanken som inte tyckte den passade in estetiskt, trots att den är en av de växter som finns i Nationella genbankens samlingar. Det som vägde tyngst var dock att trädet skjuter kraftigt med rotskott i en omkrets av ca 5,5 m ut från stammen.²⁶ Att behålla pelarpoppeln i en ny utformning med växter ur Nationella genbankens samlingar skulle därför innebära en inte obetydlig olägenhet i ett skötselperspektiv. Innan man tar bort trädet kan man ta ympris från det och bevara det på annan plats, i genbanken eller i något av klonarkiven.²⁷

21 Bedömning av Patrick Bellan i trädgården 2019-02-12
22 Samtal med Henrik Morin i trädgården 2019-02-18
23 Samtal med Inger Hjalmarsson 2019-01-25
24 Bedömning av Patrick Bellan i trädgården 2019-02-12
25 Samtal med Henrik Morin i trädgården 2019-02-18
26 Samtal med Linnea Oskarsson 2019-02-12
27 Samtal med Henrik Morin i trädgården 2019-02-18

Förutom pelarpoppeln ingår även körsbärsplommonen i Nationella genbankens samlingar. Två av tre befintliga körsbärsplommon finns med i förslaget på en ny utformning och föreslås beskäras så att död ved avlägsnas och att tunnare grenar och skott som inte är tjockare än 3 cm gallras ur.²⁸ En sådan beskärning skulle ge träden en fin form och trädgården behåller en uppvuxen känsla.

När det gäller äppelträden så var det framförallt ett av dem som var i dåligt skick. Stora grenar hade beskurits ända inne vid stammen vilket inneburit att svamparter som orsakar röta kunnat ta sig in för att komma åt kärnveden. I detta fallet bedömdes det kunna vara eldticka som brutit ned veden så att trädet blivit ihåligt. Tecken på angrepp av fruktträdskräfta fanns även och sammantaget bedömdes trädet ha ett lågt bevarandevärde.²⁹

Övriga två äppelträd har behållits i gestaltungs-förslaget. Trädet som i nulägesplanen (Figur 16), benämns som T6 behålls i nuvarande placering och T4 har i den nya utformningen flyttats till planteringsytan längs Pomonavägen då det annars skulle förhindrat sträckningen av gången bort mot arbetshörnan. Trädet visar tecken på låg tillväxt, men har potential att leva många år framåt och bära frukt. Dessutom skulle det, jämfört med ett nyplanterat träd, bidra till en mer uppvuxen känsla i trädgården.³⁰

Gullregnet i trädgården har inkluderats i gestaltungs-förslaget. Det är inte med i Nationella genbankens samlingar, men har en vacker vårblomning och stammarna kan rensas från inväxta skott av syren. En annan aspekt med att behålla gullregnet är att det i den nordvästra hörnan är mycket skuggigt och det har inte gått att få fram något skuggtåligt alternativ, bland de växter som bevaras i genbanken, som skulle passa på den platsen.

7.1.2. Förberedelser

Förslaget innebär stora förändringar i trädgården. Arbetet med att ta bort lignoser, som inte är inkluderade i den nya planen, och deras rötter behöver påbörjas i god tid för att undvika att oönskade rötter skjuter upp i de nya planteringsytorna.³¹ Flytten av äppelträdet kan också förberedas genom att rotbeskära trädet innan det flyttas till den nya växtplatsen.³² Borttagandet av befintliga vårlökar såsom snödroppar och vintergäck behöver göras innan nyanläggning och plantering sker, för att undvika att dessa blandar sig genetiskt med sorterna i samlingarna.³³

28 Bedömning av Patrick Bellan i trädgården 2019-02-12
29 Samtal med Henrik Morin i trädgården 2019-02-18
30 Samtal med Henrik Morin i trädgården 2019-02-18
31 Bedömning av Patrick Bellan i trädgården 2019-02-12
32 Samtal med Henrik Morin i trädgården 2019-02-18
33 Samtal med Karin Persson 2019-01-30

7.1.3. Behovet av skyltning

Frågan om skyltning av växterna har diskuterats med uppdragsgivaren och övervägts. Behovet av att tillgodose information om växternas namn i trädgården har bedömts som större än den olägenhet som det eventuellt kan innebära med en mängd skyltar bland växterna. Det finns idag små skyltar i aluminium som lätt kan stickas ned i anslutning till växten. Risken att åtråvärda växter kan försvinna från trädgården bedöms inte vara avhängigt om det finns en skylt eller inte och kan därför inte ses som ett skäl att låta bli att använda sig av skyltar.

7.1.4. Handikappanpassningar och säkerhetsanordningar

En avvägning har gjorts huruvida den befintliga handikapphissen på husets trappa, som vetter in mot trädgården, skall tas med eller utelämnas i gestaltningen. I avvägningen har även beaktats om ett alternativt förslag på handikappanpassad lösning skall göras i gestaltningen. Noterbart är att handikapphissen bara använts en gång sedan den blev monterad 2016.³⁴

Då översta avsatsen på trappan är liten och dörren går utåt är min bedömning att det, även vid en lösning med ramp skulle vara svårt att ta sig in i huset den vägen för exempelvis en person i rullstol. Om man ändå skulle välja att göra en gestaltning med en ramp skulle det innebära åverkan på smidesracket och att trappen troligtvis skulle behöva ersättas med något annat för att ingången skulle gå att använda. Med hänsynt till ovanstående är min bedömningen att det skulle påverka husets estetiska värden mindre om man valde att anpassa ingången i norr, som är i markplan, istället. Där skulle en nedfällbar ramp vid trappan innanför dörren kunna monteras.

Utifrån det faktum att handikapphissen bara använts vid ett tillfälle på över två år, att helhetsintrycket av visningsträdgården skulle påverkas estetiskt på ett negativt sätt och att det finns en möjlighet att lösa det på ett annat sätt vid ingången i markplan har jag valt att göra gestaltningen på ett sätt som inte inkluderar en handikappanpassad entré från trädgården.

Brandstegen på trädgårdsmästarbostadens södra gavel har beaktats. Istället för att sätta spaljerade päronträd eller någon klätterväxt mellan fönstren, vilket hade varit fint estetiskt och bidragit till en ökad rumskänsla placerades ett spaljerat päronträd längst till vänster på den södra gaveln.

7.2. Inspiration

Inspirationen har tagit sin utgångspunkt i växtmaterialet och trädgårdens anläggningsår. Trädgårdens geografiska placering och att det inte är en privat trädgård utan en visningsträdgård med ett alldeles speciellt syfte har också gjort mig nyfiken på om det fanns något i litteraturen som kunde vägleda mig i arbetet med gestaltningen.

7.2.1. Arts- and Crafts-rörelsen, Gertrude Jekyll och växtmaterialets betydelse

Med tanke på växtmaterialets betydelse i detta förslag har det varit naturligt för mig att hämta inspiration till utformningen från Arts- and Crafts-

rörelsen. Professor Erik Lundberg beskriver i boken *Trädgårdskonst II* hur Arts- and Crafts-rörelsen signalerade en kärlek till växtmaterialet och förespråkade en återgång till forna tiders hantverkstraditioner (Lundberg, 1948).

Arts- and Crafts-rörelsen var en social rörelse som växte fram i Storbritannien under 1800-talet. Föregångsgestalten John Ruskin förespråkade att kvalitet inom arkitektur och formgivning framförallt grundades på hantverkskunnande och känsla för materialet. Rörelsen tog fart i Storbritannien under andra halvan av 1800-talet och spred sig till andra länder i början av 1900-talet. Arts- and Crafts-rörelsen var en reaktion mot industrialismen och William Morris blev en viktig förgrundsgestalt för rörelsen. Morris var målare och poet, men även författare och formgivare. Idag är Morris känd för sina vackra naturinspirerade mönster på tapeter och tyger (Blennow, 1995). Morris var en av flera som förespråkade en återgång till egen produktion av kläder och mat vilket medförde att trädgårdens betydelse ökade. (Dunér & Dunér, 2001).

Inom trädgårdskonsten innebar rörelsen ett ökat intresse för arkitektoniska anläggningsformer och att man allt mer lämnade det ömtåliga och främmande växtmaterialet och mer och mer började använda sig av inhemska äldre trädgårdsväxter (Lundberg, 1948).

Gertrude Jekyll (1843-1932) är en av trädgårdshistoriens mest kända trädgårdsskapare. Jekyll kom under sin konstnärsutbildning i kontakt med William Morris som hon influerades av. Jekyll är idag starkt förknippad med Arts- and Crafts-rörelsen och skapade tillsammans med arkitekten Edwin Lutyens en mängd kända trädgårdar runt om i England (Bisgrove, 1995).

Det speciella sätt som utmärker Gertrude Jekylls planteringsplaner är framförallt avlånga stråk, sk drifts, med blommande växter, repetition och stort fokus på hur färger fungerar tillsammans och upplevs (Jekyll, 1995).

Utöver mer naturlika planteringar arbetade Jekyll ofta med enkla geometriska former som cirklar, och rektangulära former. Harmoni med färger som vitt, blått, rosa som mixades med gråbladiga växter var också något som förknippas med Jekyll, men hon hade också en enastående förmåga att komponera färgstarka rabatter som växlade i varma och kalla färger vilket påverkar hur avståndet upplevs (Bisgrove, 1992).

Jekylls formspråk där hon arbetade med blommande växter i sk drifts, har fått vara vägledande i min växtkomposition. Kombinationen av en rik växtlighet, som med rätta skall framhävas, och en mer strikt utformning av planteringsytor och gångstråk har också varit ett sätt att balansera upp utformningen. Att växter och färger återkommer med jämna mellanrum har varit lätt att använda sig av då jag haft ett begränsat urval av växter att välja på.

Utmaningen i utformningen har varit att få ihop färgrikedomen i planteringarna och där har Jekylls sätt att arbeta med färger varit en stor inspiration för att dels uppnå en harmonisk känsla, dels för att ge besökaren upplevelsen att trädgården är större än vad den är. I min gestaltning har växter med varma färger placerats i anslutning till trädgårdens entré. Med hjälp av växter i kalla färger och vitblommade växter har en övergång skett mot växter med en blomning i pastellfärger. I planteringarna vid uteplatsen och längs häcken i söder har växter i kalla färger placerats. Min förhoppning är att detta angreppssätt gör att avståndet, mellan de första rabatterna längs gången som löper parallellt med husets västra sida och växterna längst bort vid uteplatsen och vid häcken i söder, upplevs som längre bort än vad de i själva verket är.

Att blanda pastellfärgade blommande växter med mer statiska strikta former har jag också inspirerats från Jekyll och där är placeringen av den karaktärsstarka kronärtskockan 'Herrgårds' i mitten på det första odlingskvarteret omgiven av den skira mästeroten 'Kobota', prästkragar och rosenkragar ett försök att få till en sådan kontrast. Pioner med sina stora välformade blommor har också fått vara exempel på karaktärsstarka växter som förstärks av växter med en mer finfördelad struktur som exempelvis vitpyttan med sina små vita dubbla blommor eller den blå bergnepetan med sitt fluffiga växtsätt.

Växter med sen blomningstid såsom exempelvis höstanemon, höstaster och kärleksört har fått tjäna som gröna element mellan högsommarblommande växter. På liknande sätt har vårblomande växter såsom bergenia använts för att skapa lugnande gröna ytor mellan de mer färgsprakande högsommarblommande växterna. Här hade växter såsom funkia och andra grönbladiga växter kunnat vara en tillgång för att skapa harmoni i det färgstarka växtmaterialet. Åbrodden, som bildar stora bollformade klot,³⁵ har använts som strukturskapare istället för exempelvis buxbom eller andra formstarka växter.

7.2.2. Formspråk, harmoni och kontrast

I boken *Svensk trädgårdskonst* - under fyrahundra år tar Lulu Salto Stephensen upp Per Fribergs sätt att arbeta. Per Friberg är utbildad byggnadsarkitekt och landskapsarkitekt och har lång erfarenhet av att rita både hus och trädgårdar. Mellan 1964-1985 verkade han som professor i trädgårdskonst och naturvård på Sveriges Lantbruksuniversitet i Alnarp (Stephensen, 2000).

Stephensen jämför Per Friberg med hans forna lärare, GN Brandt och C. Th. Sörensen, på Konstakademiens arkitektskola i Köpenhamn. Brandt efterträddes senare av C. Th. Sörensen. I boken beskrivs hur Friberg, under studietiden i Köpenhamn, kom i kontakt med det danska trädgårdskonstbegreppet och hur det gav honom insikt om vikten av att arbeta med trädgårdsrummet. Friberg upplevde det som två läger, dels de som anslöt sig till Brants sätt att arbeta med växterna och dennes kunskap kring dem, och dels det Sörensenska lägret där formen var viktigast och växternas

34 Samtal med Henrik Morin i trädgården 2019-02-18

35 Samtal med Erik De Vahl 2019-01-28

betydelse var underordnade (Stephensen, 2000). Så här i efterhand blir det för mig tydligt att detta är ett tecken på samhällets strömningar och hur människor påverkas av tidens ideal.

I utformningen av detta gestaltungsförslag för Nationella genbankens samlingar kändes det rätt att ge växterna en formell inramning. De frodiga och blommande växterna i samlingarna behövde en stramare struktur för att kontrasterna skulle kunna förstärka varandra. Friberg beskrivs, av Stephensen, som en person som använde sig av både formen och av växterna. Han utgår ifrån hur personen upplever sig själv i förhållande till trädgården och landskapet runt omkring, och tar även med husets arkitektur i sin bedömning. I ett belönat förslag i en trädgårdstävling utlyst i tidsskriften Hem i Sverige formulerade Friberg sig på följande vis:

Förslaget innebär ett försök till att genom sammanställning av det formella och det naturalistiska uppnå en berikande kontrastverkan mellan de bågiga trädgårdsformerna...Både det alltför stränga och det alltför upplösta trötta, man vill märka både det fria växandet och den ordnande handen

(Stephensen, 2000, s. 261).

7.2.3. Strikta former från äldre trädgårdsideal i Sverige

I kapitlet om Borgarens trädgård och renässansinslagen i vår trädgårdstradition beskriver Lundberg 1700-talsträdgården som en trädgård med rätvinkliga nät av gångar som delar in trädgården i stora kvarter (Lundberg, 1948). I kvarteren fanns fruktträd, köksväxter eller bärbuskar och bärplanterade. Lundberg tar även upp hur gångarna kring kvarteren ofta kantades av fruktträd och perenner såsom exempelvis löjtnantshjärtan, pingstliljor, krolliljor.. (Lundberg, 1948).

Då växterna i Nationella genbanken är äldre kulturväxter som just de växter Lundberg räknar upp kommer gestaltungsförslaget ha en anknytning som går längre tillbaka i tiden än själva trädgården. Lundberg nämner även att det endast är i Sverige som fruktträden varit ett karaktärsdrag i pryd-nadsanläggningen, och skriver: ”Men nog kunna vi ha skäl att icke släppa den tradition som blivit rotfast hos oss” (Lundberg, 1948, s.82). Även om inte äppelträden i trädgårdsmästarbostadens trädgård ännu är identifierade bidrar de till det karaktärsdrag som Lundberg tar upp som så typiskt för Sverige under 1700-talet.

När det gäller den strikta formen på trädgården har jag även hämtat inspiration från de skånska allmogeträdgårdarnas utformning. Eftersom Alnarp ligger i södra Skåne och trädgårdsmästarbostadens trädgård är anlagd på 1930-talet kändes det relevant. I kapitlet om allmogeträdgårdarna 1800-1930 i boken *De skånska trädgårdarna och deras historia* beskriver författaren Marie Hansson hur renässansens strikta former färgade allmogeträdgårdarna i Skåne under perioden 1800-1930. “Mellan geometriska blomster- och grönsakskvarter löpte snörräta grusade eller stampade gångar” (Hansson, 1997, s.108-109).

Hansson tar även upp att det var vanligt att man blandade växter inom ett och samma kvarter och att kvarteren ofta kantades av buxbom (ibid.).

I gestaltungsförslaget har jag tagit fasta på det första genom att blanda köksväxter, bärbuskar och prydnadsväxter inom samma kvarter. Däremot har jag inte använt mig av några buxbomhäckar, då buxbom ännu inte ingår i genbankens samlingar.

I kapitlet om egnahemsträdgården i boken *Villaträdgårdens historia* beskriver författaren Åsa Wilke hur man i dagens egnahemsträdgårdar kan få en uppfattning om hur tidigare trädgårdsgångar gått genom att studera hur befintliga fruktträd är placerade. Egnahemsträdgårdarna tillkom huvudsakligen under 1900-1935. Kommuner i Sverige började köpa upp mark i städernas utkanter för att kunna erbjuda arbetar- och medelklassen en tomt där de kunde uppföra en egnahemsbostad och även anlägga en egnahemsträdgård. Typritningar togs fram på både hus och trädgård och tanken var att odlandet i trädgården skulle främja både hälsa och hushållets ekonomi. Fruktträden planterades ofta i linje utmed odlingsbäddar och gångar. Gångarnas ofta rätvinkliga system gav trädgården en struktur (Wilke, 2006).

I typritningarna för egnahemsträdgårdarna fanns blommande prydnadsväxter, men i mindre skala, gärna i anslutning till huset. Nyttodlingen av frukt- och bär och köksväxter var det dominerande inslaget i trädgårdarna och ibland användes kantväxter för att skilja jord och grus från varandra. Spaljering av fruktträd var vanligt för att få plats med mer fruktträd i trädgården. Både fruktträd och prydnadssträd beskars ofta så att kronorna hölls små och bollformade. Många av växterna som tas upp som vanligt förekommande i egnahemsträdgårdarna var exempelvis pioner, stormhattar, riddarsporrar och prästkragar (ibid.).

I gestaltningen av förslaget till Nationella genbankens visningsträdgård finns många av växterna som tas upp som typiska i egnahemsträdgårdarna representerade och de raka trädgårdsgångarna har också tydliga drag av egnahemsträdgårdarnas formspråk.

7.2.4. Funktionalismen och dess påverkan på de offentliga trädgårdarna och trädgårdsgestaltning

Den reaktion, mot Arts- and Crafts-rörelsen, som funktionalismen förde med sig under 1930-talet (Lundberg, 1948) har också känts viktig att beakta. Där lyfte man framförallt fram arkitektens och anläggarens sociala ansvar att lösa tidens problem. Alltför stort fokus på estetik och att framhäva växtmaterialet lyftes fram som exempel på formlöshet och konstnärslättsinne (Lundberg, 1948). Funktionalismens inträde var en följd av den stora utställningen i Stockholm 1930, som inspirerats av den franske konstnären och arkitekten Pierre Jeanneret, mer känd under namnet Le Corbusier (Lundberg, 1948). ”Arkitektur innebar för funktionalismen i själva verket huvudsakligen att dana rum” (Lundberg, 1948, s. 66).

Med utgångspunkt i trädgårdens anläggningsår har jag funderat kring intresset för gestaltningen av de offentliga trädgårdarna och att formge för allmänheten och folket som tog fart under 1940-talet (Lundberg, 1948). Trädgårdsmästarbostaden är ett mellanting av en privat- och en offentlig trädgård. Huset byggdes som en tjänstebostad och är nu en arbetsplats

med en trädgård. Att de som arbetar där idag dessutom har ett uppdrag att sprida kunskapen om odlad mångfald och historiska växter gör en sådan visningsträdgård till allt annat än privat. Om en visningsträdgård anläggs är det en plats dit allmänheten skall kunna komma och ta del av materialet. Kanske inte när som helst, men syftet är att trädgården skall kunna besökas även om det sker vid särskilda öppettider eller efter överenskommelse om tidpunkt. Därför har det varit viktigt för mig att trädgården blir lätt att röra sig i och att ändå upplevs som lite formell. Gångarnas dragning och inramningen av häckarna, som delar av och markerar gränser, är något som jag upplever bidrar till en formell känsla.

7.2.5. Platsanalysen och användandet av befintliga växter

Att göra en platsanalys och se över vad som eventuellt kan vara intressant att spara av befintligt material var något Lundberg belyste redan 1948. Han menade att de viktigaste delarna i trädgårdsutformning är att dels lyssna in platsen och bedöma om det finns något vackert i trädgården som kan förskönas ytterligare genom gallring och rensning och dels ställa sig frågan vad man vill uppnå utifrån praktiska krav och önskemål. Han skriver: ”Varje anläggning måste på detta sätt växa fram ur sina egna förutsättningar” (Lundberg, 1948, ss.74-75).

Det Lundberg beskrev 1948 är viktigt att känna en trygghet i, då det är lika aktuellt idag. Det är något jag försökt tillämpa vid gestaltningen av visningsträdgården, genom att gå till botten med de olika delarna som ligger till grund för gestaltningen.

7.3. Fortsättning

En naturlig fortsättning, om visningsträdgården skulle förverkligas, är att man arbetar utifrån målet att trädgården skall erbjuda något vackert att titta på oavsett vilken årstid man är på besök. Allt eftersom nya växter blir publicerade kan växtmaterialet i visningsträdgården kompletteras. Detta kan ske genom att växter som finns representerade på flera ställen kan lämna plats för nya växter med liknande ståndortskrav.

Då det är en visningsträdgård med särskilt utvalt material, som i vissa fall kan vara stöldbegärligt, kan trädgården behöva skyddas på något sätt. Det är dock inte något som funnits utrymme att gå djupare in på i detta arbete, men kan vara bra att se över om man går vidare med drömmen om att anlägga en visningsträdgård för Nationella genbankens växter.

Referenser

- Alnarpsarkivet, Förvaltningsavdelningens arkiv. Sveriges lantbruksuniversitet (1915). *1915 Alnarp*. [Kartografiskt material]. [Information om skala saknas]. [2019-01-31]
- Alnarpsarkivet, Förvaltningsavdelningens arkiv. Sveriges lantbruksuniversitet (1944). *Försök och Forskning nr 6, 1944*. volym Ö1:1. [2019-01-31]
- Alnarpsarkivet, Förvaltningsavdelningens arkiv. Sveriges lantbruksuniversitet (1954). *Alnarps lantbruks-, mejeri-, och trädgårdsinstitut - Ett minnesverk*. volym Ö1:1. [Red. Torsten Nilsson-Leissner] [2019-01-31]
- Alnarpsarkivet, Förvaltningsavdelningens arkiv. Sveriges lantbruksuniversitet (1962). *Inventering av byggnader vid Alnarpsinstitutet år 1962*. volym Ö1:1. [2019-01-31]
- Alnarpsarkivet, Förvaltningsavdelningens arkiv. Sveriges lantbruksuniversitet (1963). *1938-1963 Statens trädgårdsförsök 25år*. volym Ö1:1. [Förf. Fernqvist, I. & Lamm, R.] [2019-01-31]
- Alnarpsarkivet, Förvaltningsavdelningens arkiv. Sveriges lantbruksuniversitet (1967). *Fotografier över Alnarps byggnader 1967*. volym Ö1:1. [2019-01-31]
- Alnarpsarkivet, Förvaltningsavdelningens arkiv. Sveriges lantbruksuniversitet (1970). *Ekonomisk karta över Sverige, Malmöhus län*. 2C4f, Alnarp. [Kartografiskt material]. 1. Uppl. 1:10000. Stockholm: Rikets allmänna kartverk.
- Akademiska hus (2014). *Områdeskarta - Alnarp*. Skala 1/4000. Tillgänglig: <https://www.slu.se/globalassets/mw/stod-serv/servicetjanster/postpaket/alnarp/ah-omradeskarta-alnarp.pdf> [2019-03-07]
- Bisgrove, R., (1992). *The gardens of Gertrude Jekyll*. London: Frances Lincoln
- Bisgrove, R., (1995). Preface. I: Berry, S., David, P., Mitchell, S., *Colour Schemes for the Flower Garden*, London: Frances Lincoln Limited, ss. 9-16.
- Blennow, A-M., (1995). Arts-and-Craftsrörelsens trädgårdar i England. *Europas trädgårdar - från antiken till nutiden*. Lund: Bokförlaget Signum, ss. 267-290.
- Byarums Bruk (2019). *Byarums Bruk*. Mölndal: Göteborgstryckeriet. Tillgänglig: <http://byarumsbruk.se/byarums-bruk/> [2019-03-01]
- Dunér, S., Dunér, K., (2001). *Den gyllene trädgården*. Stockholm: Prisma
- E-planta (2018). Tillgänglig: <https://www.eplanta.com/> [2019-03-01]
- Hansson, M., (1997). *De skånska trädgårdarna och deras historia*, Lund: Bokförlaget Signum
- Jekyll, G., (1995). *Colour schemes for the Flower Garden*, London: Frances Lincoln Limited.
- Landsarkivet i Lund (1935-1936). *Berättelse över verksamheten vid Alnarps Lantbruks- Mejeri- och Trädgårdsinstitut, samt Alnarps egendom Mejeri- och Trädgårdar under 1935-1936*. 11269:02, Alnarpsinstitutets arkiv 1862-, vol B IV:3. [2019-01-31]
- Landsarkivet i Lund (1937-1938). *Berättelse över verksamheten vid Alnarps Lantbruks- Mejeri- och Trädgårdsinstitut, samt Alnarps egendom Mejeri- och Trädgårdar under 1937-1938*. 11269:02, Alnarpsinstitutets arkiv 1862-, vol B IV:3. [2019-01-31]
- Lindahl, S., Christensson, W., (1996). *Vårt Alnarp - om statarliv och elevslit under 1930- och 1940-talet*. Alnarp: SLU, förvaltningsavdelningens repro
- Lundberg, E., (1948). Trädgårdens utveckling till modern tid. I: Paulsson, G., Hermelin, S.A., Bauer, W. & Blom, H., *Trädgårdskonst. 2, Den moderna trädgårdens och parkens form*. Stockholm: Natur och kultur, ss. 1-204.
- Lundquist, K., (1994). Bondens trädgård - en funktion av många nyttiga och några sköna växter. I: Larsson, B. (red.) *Bondens självbild och natursyn*. Stockholm: Nordiska museet. ss. 103-131.
- Naturvårdsverket (2006). *Hur genomförs konventionen om biologisk mångfald i Sverige - Sammanfattning av Sveriges tredje nationella rapport till sekretariatet för konventionen om biologisk mångfald*. Stockholm: Naturvårdsverket. (Rapport 5578)
Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5578-X.pdf> [2019-02-24].
- Oskarsson, L., (2016) *Nationella genbanken invigd*. Alnarp: Bulletin för trädgårdshistorisk forskning. nr 29, 2016
- POM: Programmet för odlad mångfald. (2016). *POM - Programmet för odlad mångfald*. [Broschyr]. Alnarp: SLU
- Programmet för odlad mångfald (2018). *Växterna i Nationella genbanken*. Tillgänglig: <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/nationellagenbanken/vaxterna-i-genbanken/> [2019-02-26]
- Salto Stephensen, L., (2000). Per Friberg (1920-). I: Andersson, T., Jonstoj, T. & Lundquist, K., *Svensk trädgårdskonst - under fyrahundra år*. Stockholm: Byggförlaget, ss.258-267.
- Wilke, Å., (2006). *Villaträdgårdens historia - Ett 150-årigt perspektiv*. Stockholm: Prisma, ss. 103-139.

Icke publicerat material

Bellan, Patrick (2019). Genomgång befintliga lignoser 2019-02-12. Universitetsadjunkt, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning. Sveriges Lantbruksuniversitet. Alnarp

De Vahl, Erik (2019). Samtal 2019-01-28. Genbankskurator. Nationella genbanken, Programmet för odlad mångfald. Sveriges Lantbruksuniversitet. Alnarp

Gabrielson, Susanne (2019). Samtal 2019-03-04. Verkställande direktör. Alnarp Cleanwater

Grahn, Patrik (2019). Samtal 2019-03-04. Professor. Institutione för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi, Sveriges lantbruksuniversitet. Alnarp

Gustafsson, Eva-Lou (2019). Jordanalys 2019-02-01. Universitetsadjunkt Master of science, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning. Sveriges Lantbruksuniversitet. Alnarp

Hjalmarsson, Inger (2019). Samtal 2019-01-25. Genbankskurator. Nationella genbanken, Programmet för odlad mångfald. Sveriges Lantbruksuniversitet. Alnarp

Lindblad, Sven-Erik (2019). Samtal 2019-03-07. Pensionerad trädgårdsmästare. Alnarp

Morin, Henrik (2019). Samtal 2019-02-18. Genbankskurator. Nationella genbanken, Programmet för odlad mångfald. Sveriges Lantbruksuniversitet. Alnarp

Oskarsson, Linnea (2019). Samtal 2019-01-28 –2019-02-12. Genbankskurator. Nationella genbanken, Programmet för odlad mångfald. Sveriges Lantbruksuniversitet. Alnarp

Persson, Karin (2019). Samtal 2019-01-30. Genbankskurator. Nationella genbanken, Programmet för odlad mångfald. Sveriges Lantbruksuniversitet. Alnarp

Sahlström, Ebba (2019). Samtal 2019-01-28. Alnarp

Wallin, Rolf (2019). Samtal 2019-01-22. Alnarp

Bilagor

Bilaga 1. Sammanställning från genomgång av trädgården tillsammans med Patrick Bellan 2019-02-12.

Bilaga 1. Sammanställning från genomgång av trädgården tillsammans med Patrick Bellan 2019-02-12.
Förteckning sammanställd av Maria Claesson 2019-02-13.

Beteckning	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Anmärkning
T1	<i>Aesculus hippocastanum</i>	hästkastanj	Svarar generellt dåligt på beskärning och kan bara beskära yttersta grenarna. Frisk förutom svart sav som tyder på någon form av virus. Påverkar inte vitaliteten nämnvärt. Flera hästkastanjer finns i området.
T2	<i>Fraxinus excelsior</i>	ask	Frösådd. I trädets närhet finns skott av hägg.
T3	<i>Laburnum x watereri</i>	gullregn	Troligtvis frösådd. 3 vitala stammar. Invid stammarna finns även äldre stammar, ca 1,5 cm tjocka, av syringa vulgaris
T4	<i>Malus domestica</i> cv.	äpple okänd sort	Dålig tillväxt
T5	<i>Malus domestica</i> cv.	äpple	Stora hål i stammen där grövre grenar tagits bort. Grenar växer in i körsbärsplommonet intill.
T6	<i>Malus domestica</i> cv.	äpple	Ingen anmärkning
T7	<i>Populus tremula</i> 'Erecta'	pelarpoppel	Frisk, blir troligtvis inte mycket högre
T8	<i>Prunus cerasifera</i>	körsbärsplommon	Många döda grenar i krona. Vid beskärning bör inte grenar tjockare än 3 cm i diameter tas bort. Börja med att ta bort döda och trasiga grenar, därefter kan stam och krona rensas. Blödarträd - beakta tidpunkt för beskärning.
T9	<i>Prunus cerasifera</i>	körsbärsplommon	Stammar växer intill tre kraftiga stammar av hägg. Går att ta bort hägg om man vill bevara körsbärsplommonet. Beskärning se T8.
T10	<i>Prunus cerasifera</i>	körsbärsplommon	Plommonticka på gren. Inget farligt. Går att skäras ren från småskott. Beskärning se T8.
T11	<i>Prunus padus</i>	hägg	Stammar växer intill körsbärsplommon
T12	<i>Prunus x serrulata</i> 'Amanogawa'	bergkörsbär	Invuxen bark gör att det blir sämre infästning mellan stammarna. Kan åtgärdas genom kronstabilisering mellan huvudstammarna. Enligt Patrick går det att avlägsna gren som växer ut i riktning mot öst.
T13	Mix av frösädder		Döda grenar och skott från <i>Laburnum x watereri</i> , <i>Prunus cerasifera</i> samt <i>Rosa canina</i>
B1	<i>Carpinus betulus</i>	avenbok	Hela häcken består av avenbok. Finns en del döda grenar som kan rensas bort, i övrigt frisk. I sydöstra hörnet har häcken blivit gles pga brist på näring och ljus. Gödsla upp på våren med 10 cm Sysav grönkompost. Fyll på med jord där det finns luckor och komplettera med nya plantor.
B2	<i>Forsythia</i>	forsythia	Tuppkamsvirus syns genom breda platta grenar.
B3	<i>Philadelphus</i>	schersmin	Föryngringsbeskärning har gjorts nere vid marken. Dålig vigör, önskad tillväxt har inte uppnåtts på grund av brist på framförallt ljus.
B4	<i>Ribes sanguineum</i>	rosenrips	Storvuxen, vårblomning, går att gallra ut om man vill bevara.
B5	<i>Rosa canina</i>	nyponros	Kan även vara stenros. Kan vara frösådd.
B6	<i>Syringa vulgaris</i> cv.	syren	Vitblommande
B7	<i>Syringa vulgaris</i> cv.	syren	Vitblommande
B8	<i>Weigela</i>	weigela	Dålig vigör
B9	<i>Weigela</i>	weigela	Dålig vigör